

MALIDOMA PATRICE SOMÉ: Z VODY A DUCHA

MAURITÁNIE

SENEGAL

GUINEA

SIERRA
LEONE

LIBÉRIE

ATLANTSKÝ OCEÁN

ZÁPADNÍ AFRIKA

MALI

NIGER

BURKINA
FASO

OUAGADOUGOU

misijní
škola

DANO

dažarské
území

BENIN

NIGÉRIE

DOBŘEŽÍ
SLONOVINY

GHANA

TOGO

GUINEJSKÝ ZÁLIV

Jeremy P. Tarcher/Putnam Books, New York 1994.
Z anglického překladu Of Water and the Spirit. Ritual, Magic and
Initiation in the Life of an African Shaman, 1994, přeložil Jiří Fiala

Copyright © Malidoma Patrice Somé 1994
© PAPRSKY, 2006
Translation © Jiří Fiala 2007
ISBN: 978-80-903553-5-4

MALIDOMA PATRICE SOMÉ

Z VODY A DUCHA

Rituál, magie a zasvěcení
v životě afrického šamana

OBSAH

	Úvod.....	8
KAPITOLA 1	Pomalý růst.....	21
KAPITOLA 2	Rozloučení s dědečkem.....	44
KAPITOLA 3	Dědečkův pohřeb.....	63
KAPITOLA 4	Náhlé sbohem.....	82
KAPITOLA 5	Ve světě bílého muže.....	95
KAPITOLA 6	Začátek života v Nansi.....	106
KAPITOLA 7	Vzpoura.....	118
KAPITOLA 8	Nová procitnutí.....	128
KAPITOLA 9	Dlouhá cesta začíná.....	146
KAPITOLA 10	Domů.....	155
KAPITOLA 11	Těžké začátky.....	163
KAPITOLA 12	Přivykání životu ve vsi.....	176
KAPITOLA 13	Shromáždění u svatyně Země.....	187
KAPITOLA 14	První noc v zasvěcovacím táboře.....	195
KAPITOLA 15	Zkouším vidět.....	206
KAPITOLA 16	Svět ohně, píseň hvězd.....	214

KAPITOLA 17	V náručí zelené paní	221
KAPITOLA 18	Návrat ke zdroji	228
KAPITOLA 19	Otevření brány	235
KAPITOLA 20	Světelným otvorem.....	243
KAPITOLA 21	Svět na dně tůně.....	251
KAPITOLA 22	Pohřby, lekce a cesty	259
KAPITOLA 23	Cesta do podsvětí.....	268
KAPITOLA 24	Poslání v podsvětí.....	275
KAPITOLA 25	Návrat z podsvětí	283
KAPITOLA 26	Návrat domů a oslava	291
	Epilog: Strach z návratu.....	301

ÚVOD

Jmenuji se Malidoma. To znamená zhruba: „Bud' přítelem cizinci i nepříteli.“

Podle dagarské víry vstupuje každý člověk do bytí s určitou úlohou. Proto jsou jména programem. Popisují úlohu jejich nositele a připomínají dítěti pozdější životní povinnosti. Ve jménu člověka je tedy obsažena životní úloha, kterou je pověřen. Moje jméno obsahuje následující poselství: jsem tady na Západě, abych světu, pokud je to v mých silách, vyprávěl o mém národě, a mému národu abych naopak předával znalosti, získané v tomto světě. Stařešinové mého národa jsou přesvědčeni o tom, že Západ je stejně ohrožený jako kmenové kultury, které ve jménu kolonialismu tak zpusťošil. Není pochyb, že v tomto dějinném okamžiku západní kultura duševně těžce onemocněla. Západ se stále více odvrací od duchovních hodnot. Životní prostředí a ochrana přírodních zdrojů jsou mu lhostejné. Násilí ve městech s chudobou, závislostí na drogách a zločinností, vzrůstající nezaměstnanost, ekonomická nerovnováha a přibývající intolerance vůči barevným a jiným kulturám – všechny tyto tendence skončí v příšerném sebezničení, pokud je nezvládneme. Tváří v tvář tomuto chaosu na Zemi je jedinou nadějí, která nám zbývá, změnit sebe. Pokud jako jedinci nenajdeme nové cesty dorozumění mezi národy, cesty, které se vryjí hluboko do srdce a duše a promění je, rozpadnou se jak kmenové kultury, tak i západní civilizace. S hrůzou zjistíme, že všechny technické zázraky, všechny filozofické „ismy“ a všeskeré plánování globálních institucí jsou proti tomuto trendu bezmocné.

Deset let jsem zápasil s touto knihou. Deset let boje s nejistotou, nerozhodností, váhavostí a Bůh ví jakými hluboce zakořeněnými komplexi. Největším problémem bylo najít vhodný styl vyprávění. Když jsem přišel před deseti lety do Spojených států, neuměl jsem anglicky, ačkoliv jsem v mládí v jezuitské škole několik let angličtinu měl. Snažil jsem se sice naučit se tento jazyk, ale kniha mi připadala pořád ještě obtížná. Jeden z mých hlavních problémů byl ten, že to, o čem zde hovořím, se takřkajíc nedělo v angličtině. Dělo se to v jazyce, který má zcela jiné pojetí skutečnosti. Když se překládá z jedné kultury do druhé, podobá se to obvykle znásilnění. Moderní americká angličtina, která mi připadá opravdu užitečná, jedná-li se o rychlé obchody, žalostně selhává, jakmile se jedná o světonázor člověka z jiného kulturního okruhu. Od prvních poznámek ke knize až do poslední-

ho slova jsem se pohyboval na kamenité stezce tlumočnicka a pokoušel se transponovat významy z jedné řeči a z jedné skutečnosti do druhé – proces, který významy nevyhnutelně odcizuje a zkresluje.

Byl to tedy těžký boj, vyprávět vám tento příběh. V podstatě je to příběh mého zasvěcení do dvou odlišných a zcela protikladných kultur. Narodil jsem se počátkem padesátých let v Burkina Faso v západní Africe, francouzskou koloniální správou nazývané tenkrát „Horní Volta“. Francouzi vnikli do mé země počátkem 20. století. Rodiče si datum mého narození nezapsali a nemají jasno, kdy jsem se přesně narodil, ale z mých dokladů vyplývá, že jsem se narodil v roce 1956.

Ve věku čtyř let jsem byl oloupen o dětství a rodiče. Francouzský jezuitský misionář, spřátelený s mým otcem, mě doslova unesl. Jezuité se tenkrát snažili vybudovat „domorodou“ misionářskou jednotku s cílem obrátit národ, který už měl dost koloniálního útisku a tudíž i jejich ideologického poselství. Následujících patnáct let jsem strávil v internátě, daleko od své rodiny, a byl jsem nucen hromadit vědomosti o realitě bělocha, mimo jiné v dějinách, geografii, anatomii, matematice a literatuře. Všechny tyto předměty byly předkládány s notnou dávkou křesťanství s jeho temperamentním bohem, nutícím všechny, aby žili v neustálém strachu z jeho hněvu.

Ve dvaceti jsem utekl a vrátil se ke svým, musel jsem však zjistit, že už do kmenového společenství nezapadám. Riskoval jsem život a podrobil se dagarskému zasvěcení, abych byl znovu přijat mezi své. Během tohoto rituálu, který trval několik týdnů, jsem byl, jak jen to bylo možné, znovu zaintegrován do mé vrozené skutečnosti. Ale nikdy jsem nedokázal setřást stopy západního vzdělání. Jsem tedy občan dvou světů a pokouším se být v obou doma – dozajista nelehký úkol.

Když mi bylo dvaadvacet, obrátili se na mne stařešinové kmene a vyzvali mě, abych se vrátil do světa bílých, sdělit jim, co jsem se při zasvěcení naučil o našich duchovních tradicích. Zasvěcení mě osvobodilo od zmatku, bezmocnosti a bolesti a otevřelo dveře. Chápal jsem teď, jaká je souvislost mezi mým individuálním životním cílem a vůlí předků. Porozuměl jsem posvátnému vztahu mezi malými dětmi a starými lidmi, mezi otci a dospělými syny, mezi matkami a dcerami. Také jsem především poznal, proč má můj lid takovou úctu ke stáří a proč je pevné a nenarušené společenství pro jedince důležité, má-li si zachovat svou totožnost a dát svému životu smysl a cíl. Tato zkušenost byla mým výchozím bodem.

Moji předkové zažili francouzský kolonialismus a západní kulturu jako faktory, které násilně vyhlazovaly tradiční životní styl. Oloupení

o mládí, marně se snažili ubránit se přehmatům vetřelců. V těch letech, v nichž se můj národ zoufale snažil porozumět jinému národu, který jako by stále jednal pouze proti přirozenému řádu věcí a šířil kolem sebe spoušť, smrt a zkázu, byl dalekosáhle narušen lidský pocit sounáležitosti ke společenství, v jehož rámci se kmenový život může rozvíjet. Cizinci neměli očividně sebemenší úctu k životu, k tradici, k zemi samotné. Naši stařešinové nemohli nejprve ani uvěřit, že národ, který druhým lidem přináší tolik utrpení a smrti, by mohl být schopen vážít si sám sebe. Velice brzy jim začalo být jasné, že běloch nechce nic jiného než úplné zničení jejich kultury, ba jejich života.

Někteří příslušníci mého kmene byli však toho názoru, že nejlepší obranou by bylo sprátně se s bílým mužem. Doufali, že by se tak dozvěděli, co se vlastně děje v hlavách bělochů a co svým pronikáním do vlasti jiných lidí chtějí dosáhnout. Ale ne všichni příslušníci mého lidu byli ochotni k těsnějším kontaktům s bělochy. Někteří obyvatelé obce, kteří dávali přednost pohledu výhradně z kmenové perspektivy, dospěli k přesvědčení, že aby bílý člověk mohl duchovně natolik ochořet, musel udělat něco hrozného svým vlastním předkům. Jiní, kteří věděli o militarismu, imperialismu a kolonialismu, dospěli k závěru, že bílý člověk sem přichází a přivlastňuje si cizí zemi, protože zničil svoji vlastní. Ale navzdory veškerým snahám mého lidu k nám bílí nepřestali houfně pronikat. Pokračovali ve zcela svévolném počínání a pokračovali i v tom, že loupili stále víc země, víry a života.

O mnoho let později poznává moje generace s úděsem, že si s ní ironie osudu krutě zahrála. Najednou se stalo módou chránit tradiční společenství, jejich světonázor a životní styl. Ale zatímco západní svět ještě bouřlivě diskutuje o tom, jak vlastně chápat „zachování“ nějaké kultury, jsou si kmenová společenství vědoma toho, že boj je už ztracen. Případá mi naprosto jasné, že kultura, která hovoří o tom, že musí „zachovat“ nějakou jinou kulturu, už tuto kulturu přidala na seznam ohrožených druhů. A pak se ještě na obou stranách najdou puristé, kteří kladou důraz na to, že domorodé kultury musí „zůstat přesně takové, jak byly dřív“. Avšak pro mnoho kultur, včetně dagarské, nejde už jen o zachování, nýbrž o holé *přežití*. Zvláštnosti naší kultury už byly dávno zahlazeny takzvaným úsilím o modernizaci. Svoji roli spatřuji v tom, podávat informace oběma směry, být mostem a pojítkem. Přistoupil jsem na to, být poutníkem mezi oběma světy a pokouším se nastolit jakousi rovnováhu.

Příběh, který v knize vyprávím, mi leží velice na srdci. Leží mi na srdci, protože vyjadřuje, co jsem já, moji předkové, můj kmen, můj ži-

vot. Je to velmi složitý příběh, jehož vyprávění mi působilo muka, ale vyprávět jsem ho musel. Jen tak jsem mohl splnit svoji úlohu, být „přítelem cizinci a nepříteli.“ Není to první úloha, kterou mě předkové pověřili, a nebude ani poslední.

Moje první úloha po zasvěcení do kmenového života spočívala v tom, dát se imatrikulovat na univerzitu. To se mi podařilo bez obtíží, jelikož jsem byl vyzbrojen zvláštním věděním zasvěcení. Měl jsem také cosi v kapse – malý talisman. Byl to hruškovitý pytlík s kamenem z podsvětí a dalšími tajnými věcmi, nasbíranými v divočině. V mé vsi je sice běžné nosit talismany, protože mají velikou sílu a chrání svého nositele. Přesto se jich lidé bojí. Každý Dagara ví, že „silné“ předměty jsou nebezpečné. V závislosti na vůli svého nositele mají takové věci moc být k užítku nebo škodit. Proto se s talismany zachází s respektem a opatrně. Můj pytlíček byl solidně sešit, pevně zavázán a ozdoben tak, aby vypadal pokud možno ošklivě a naháněl strach. Tyto předměty se vždy zhotovují tak, aby vypadaly pokud možno ošklivě a hrozně, možná aby se tím ještě více zdůraznila jejich nadpřirozenost. Mé zkušenosti s oním světem mne naučily, že všechno, co se dostane z oné strany na tuto, je zřídka krásné. To, co má duchovní sílu, musí prostě vypadat odporně a musí to smrdět, aby to mohlo působit. Můj talisman tyto předpoklady jistě splňoval. Na jednom konci hruškovitého pytlíku byl připevněn pramen podivných zvířecích chlupů.

Zřízení země, která se tenkrát jmenovala Horní Volta, mělo školu jménem Centre d'Études Supérieures, jejíž úroveň odpovídala zhruba čtyřem rokům navštěvování západní univerzity. Byla zřízena pár let předtím francouzskými koloniálními úředníky, kteří už zase odtáhli, a měla doprovázet čerstvě nezávislé africké země na cestě k samostatnosti. Po teritoriálním kolonialismu následovala perioda neokolonialismu, který přijal podobu bilaterální spolupráce, hospodářské pomoci a podpory odborníků v dotyčných resortech nového zřízení. Vysoká škola tedy nebyla ničím jiným než jednou z mnoha tváří tohoto nového kolonialismu, který má jediný cíl, a sice vstřípit zemím, které získaly nezávislost, pocit, že jsou Západu povinovány vděčností. Je velmi důležité pochopit, že moderní Afrika, tak jak teď vypadá, neexistuje takto z vůle domácích vůdců, nýbrž z vůle mocí, které si ji mezi sebou rozdělily.

Všichni studenti v onom středisku byli studenti se stipendiem, a každý rok se hlásili nesčetní uchazeči o několik volných míst. Kdo takové místo ukořistil, měl rodiče, kteří buď náleželi k zámožné vrstvě a nebo měli známosti. Politici dali správě stipendií prostě pokyn, aby

kýžené obročí přihráli jejich příbuzným nebo dětem. Bohatí lidé bez politického vlivu úředníky podpláceli, ale ani bohatí neměli vždycky úspěch, protože když už se rozdělila „politická“ stipendia, zbylo jen velmi málo míst na velký zbytek uchazečů.

Ani v roce, kdy jsem se o místo ucházel já, tomu nebylo jinak. Vyplnil jsem žádost o přijetí a věděl jsem přesně, že nemám šanci dostat se dál než do kartotéky. Ale stejně tak jsem si byl vědom toho, že mi stařešinové dali instrukce, jak se o místo ucházet, ačkoliv do poměrů vůbec neviděli. Užasle jsem se ptal sám sebe, jak mohou tihle lidé, kteří znají jen život ve vesnici, vědět, jak si člověk ve městě zjedná výhody? Přitom jsem měl pocit, že pokus nemůže uškodit. Co jsem mohl ztratit? K mému nesmírnému překvapení jsem byl pozván k pohovoru, kde jsem se dozvěděl, že jsem byl nejen přijat, nýbrž že okamžitě dostanu i plné stipendium. Nemohu vám podrobně vyprávět, jak můj talisman působil, protože bych tuto zbraň nerad ztupil. Ale pomáhá mi i dnes, když mám mluvit ve velkých sálech. A když spletitými cestami obdržím pozvání k přednášce, mám vždy pocit, že už se dostanu tam, kam se dostat mám a že taky řeknu vždycky to, co je v dané situaci třeba.

Čtyři roky jsem strávil na této vysoké škole, z níž se pak stala státní univerzita. Opustil jsem ji jako magistr v sociologii, literatuře a jazykovědě a s promocí ve světové literatuře. Pořád jsem ještě nevěděl, k čemu jsem tam vlastně byl. Systému bylo jedno, jestli se někdo něco naučí nebo ne. Šlo jen o to, aby si člověk nacpal do hlavy látku, kterou ho krmili profesori, a pak ji přežvykoval. Předčítali ji z připravených skript znuděným, ospalým hlasem, ba někdy byli dokonce opilí. Mnohé z toho, co říkali, bylo prostě nesrozumitelné. Jediným důvodem, proč tam zůstat, byla pro většinu z nás nutnost změnit svoji tíživou sociální a finanční situaci. Nebylo třeba nás teprve seznamovat s tím, že dobré vzdělání podle západního vzoru je klíčem k dobrým západním zaměstnáním a pohodlnému životu.

Většina studentů musela tvrdě pracovat, aby dosáhla dobrých výsledků. Ale pro mne jakožto zasvěceného bylo lehké skládat zkoušky. Ulil jsem se z většiny přednášek, staral se jen o to, abych byl přítomen u zkoušek – a už jsem měl diplomy v kapse. Odpovědi na zkušební otázky jsem viděl v auře učitelů, kteří neustále hlídkovali zkušebními místnostmi. Musel jsem odpovědi jen rychle zapsat, než si někdo z nich všimne, jak zvláště na něj nebo na ni hledím.

Během druhého roku na vysoké škole jsem přece jen upoutal pozornost učitelů. Bylo stále obtížnější ulít se z přednášek. Když mě pro-

fesor vyvolal, abych zodpověděl otázku, hledal jsem instinktivně odpověď v jeho auře, jako při zkouškách. Byla to pro mne výzva číst z otevřené knihy. Metoda fungovala tak dobře, že se na mne jednoho dne učitel nedůvěřivě podíval a zeptal se: „Umíte číst myšlenky?“ Přirozeně jsem řekl, že ne. Vždyť jsme v moderním světě, v němž je cosi takového nemožné.

Talisman pro mne pracoval i nadále. Dostal jsem stipendium na Sorboně, kde jsem získal D.E.A. (Diplôme d'Étude Approfondies) v politické vědě. Pak jsem své vzdělání doplnil na brandeiské univerzitě a uzavřel titulem Dr. phil. v literatuře. Nevyprávím vám to proto, abych dělal dojem, nýbrž abych ukázal, jak to, co jsem se jako zasvěcený naučil, funguje i v realitě západu, alespoň u mě.

Nezbývalo mi nic jiného, než se nakonec vydat do Spojených států. Francie mi připomínala spoustu negativního. Každý den mě tisíce maličkostí upomínalo, že Afrika zaplatila svou krví za to, aby Francie a francouzský národ mohly žít tak, jak žijí. Buňičský temperament Pařížanů byl nakažlivý. Cítil jsem se podrážděně, nervózně, ba dokonce jsem měl vražedné myšlenky. Afričan byl cosi jako mor. Vyvolával ve Francouzích špatné svědomí. To ale ještě stupňovalo mé rasové uvědomění, což mne svádělo k nebezpečným akcím. Tak jsem například jezdil načerno metrem nebo jsem jedl bez placení v supermarketech. Do Spojených států jsem přišel krátce poté, co mi to můj mentor předpověděl při jednom z četných věšteckých sezení, která jsme konali při mém pobytu ve vsi. Řekl, že překročím velké moře, abych se dostal do cizí země, kde mám dělat to, co dělat musím. To je cesta, po níž se většina černých Afričanů dostává do srdce civilizovaného světa.

Během pobytu na Západě jsem byl konfrontován se zajímavým paradoxem. Lidé nevyhledávají styk se mnou proto, jelikož jsem vzdělaný člověk, nýbrž proto, jelikož můj kmenový kroj na ně zvláště působí. Navazuje kontakt. Rozhovory začínají tím, že někdo řekne: „Pěkný kroj! Odkud jste?“

Pak odpovím a řeknu: „Burkina Faso.“

Na to vždycky slyším: „Co?“ nebo „Kde to je?“

Někdy si připadám jako chodící reklama. Ale tyhle rozhovory mi vždy dávají podnět k zamyšlení. Chápu svoji vlastní kulturu lépe, když ji srovnávám s jinými. Paradoxem je, že mám na Západě víc možností být Afričanem, než v Africe. V mé zemi nosí člověk s tolika diplomy jako já západní oblečení a snaží se vypadat jako kosmopolita. Za nic na světě nechce být upomínán na to, odkud pochází nebo co za sebou nechal. Odvrátil se od „pověry“ a upsal se „pokroku“.

Tady na Západě mám ale hodně času na rozjímání a spirituální práci a ještě víc času na to, abych se staral s druhými o záležitosti ducha. Kdybych žil ještě v mé vsi v Africe, vynakládal bych téměř každý volný okamžik na to, abych si vydobyl živobytí z vyčerpané půdy, která je vším, co nám kolonialismus nechal. Z těch 600 amerických dolarů, které své rodině každý rok posílám, mohou oni a mnozí další celý rok žít. Moji příbuzní mi sice chybí a rád bych je viděl častěji, ale vím, že se o ně odsud mohu postarat lépe než kdybych se vrátil a oháněl se motýčkou – i kdyby mi stařešinové tuto možnost ponechali.

Žít v této společnosti otevřeně své afričanství s sebou přináší i zábavné a napínavé momenty. Když například jedu na konferenci, mám u sebe stále svůj medicínský váček. Bojím se dát ho do zavazadla, protože to by se mohlo snadno ztratit – hrozná myšlenka! Neboť bez něj a kouzelných věcí v něm bych nebyl s to zvládat ony stovky věš-
teb, které každoročně konám.

Když jsem přišel se svým medicínským váčkem poprvé na letiště a blížil se k rentgenovému přístroji, bylo mi jasné, že nemohu váček nechat zrentgenovat. Nechtěl jsem prostě, aby někdo viděl moji medicínu. Kdybych to připustil, musel bych úředníkovi vysvětlovat podivný obsah váčku. To by bylo hrozné, ne-li ještě horší. Kromě toho jsem si nebyl jist, co by moderní technické monstrum s medicínou natropilo.

Úředník se zeptal, jestli mám ve váčku filmy. Řekl jsem, že ne, ale že je tam něco stejně tak citlivého. To rozhodlo. S naprostou nedůvěrou vysypal obsah váčku na stůl. Valil oči a ptal se: „Co to k čertu je?“ Připojili se další úředníci a hleděli užasle na obsah váčku. Jeden z nich, černoch, poznamenal: „To je voodoo,“ a rozkázal všechno zrentgenovat, zatímco vzal talisman do ruky a okukoval tu podezřelou věc.

Stál jsem tam a přál si, abych býval váček přece jen nacpal do zavazadla. Pak by nedošlo k tomuto neštěstí. Ale stejně tak bylo nemožné se od medicíny odloučit. Mezitím se už kolem nás vytvořil malý hlouček. Srdce mi bušilo, moje medicína vyšla najevo. Rychle jsem dal všechno zpět do váčku a položil ho na pás k rentgenovému přístroji. Na obrazovce se objevily mé talismany. Úředník pás zastavil, celou věčnost na ni zíral a pak pás zase spustil. S úlevou jsem si vzal váček na druhém konci zase k sobě. Od té doby jsem přemítal o nových způsobech, jak se vyhnout takovým trapným momentům.

Den za dnem jsme více začlenění do globálního společenství. Vzdálenosti mezi státy se zmenšují a musíme vzít celý svůj rozum do-

hromady, abychom poznali, že kultury jiných národů jsou jiné než ta naše. Musíme si přiznat, že existuje více než jedna verze „reality“. Aby vůbec mohla existovat, potřebuje kultura svoji vlastní verzi toho, co je reálné. A to, co bych vám v této knize chtěl sdělit, je jen jedna z nekonečných variant reality.

V kultuře mého národa, dagarské, nemáme slovo pro nadpřirozeno. Nejvíc se tomuto pojmu blíží slovo *Yielbongura*, „věc, kterou nelze sníst věděním“. To slovo říká, že život a síla určitých věcí spočívá na jejich odolnosti vůči třídícímu věděni, které dnes lidé uplatňují na všechno. V realitě Západu existuje zřetelná propast mezi duchovnem a materiálním, mezi náboženským a světským životem. Taková představa je Dagarům cizí. Pro nás je, jako pro mnoho dalších kmenových kultur, nadpřirozeno součástí všedního dne. Pro Dagaru je materiální jen duchovnem, které přijalo tvar. Světstost je náboženství, laděné v nižší oktávě – místo odpočinku od vysokého napětí náboženské a duchovní praxe. Neboť přebývat v říši svatého je zároveň vzrušující a strašné. Je třeba udělat občas malou přestávku.

V dagarském světě se nerozlišuje ani mezi realitou a obrazotvorností. Pro nás existuje mezi myšlenkou a skutečností nejužší vztah. Představovat si něco, čili soustředit na to silně myšlenky, může toto něco přivést k bytí. Lidé, kteří například pohlížejí na život pesimisticky a očekávají vždycky to nejhorší, také všeobecně tuto realitu vytvářejí. Oproti tomu lidé, kteří očekávají, že jim věci poslouží k lepšímu, většinou svět také tak zažívají. V říši svatého sahá tato souvislost dokonce ještě dále. Neboť co jiného je magie než schopnost soustředit myšlenky a energie tak, aby se dostavily události na viditelné úrovni? Dagarský světónázor toto vše zahrnuje. Když si někdo něco dokáže představit, má to přinejmenším možnost existence.

Rozhodl jsem se učinit vlastní experiment s „realitou“ a „představitelstvem“, když jsem navštívil svoji obec v roce 1986. Přivezl jsem s sebou malý generátor, televizní monitor, videorekordér a kazetu „Star Trek“ s názvem *Cesta domů*. Chtěl jsem vědět, jestli dagarští stařešinové dokáží rozlišit mezi fikcí a realitou. Události, odehrávající se ve vědeckofantastickém filmu, na Západě považované za futuristické nebo fantastické, byly mými stařešiny vnímány jako běžné záležitosti všedního života nějaké skupiny lidí někde na světě. Stařešinové nechápali, co je mezihvězdná loď. Nechápali, co mají uniformy členů posádky společného s konáním kouzel. Ve Spockovi poznali *Kontomblé* ze sedmé planety, téhož, kterého popíšu dále v této knize, a jejich jediná výhrada proti němu byla ta, že je příliš vysoký. Ještě nikdy ne-

viděli tak velkého Kontomblé. Neměli problémy s pochopením rychlosti světla a teleportace, až na to, že by to prováděli diskrétněji. Nemohl jsem jim objasnit, že to není reálné. Jediný způsob, jak jim zprostředkovat západní koncept fikce bylo asociovat jej s vykládáním lží.

Stařešinové byli se „Star Trek“ spokojeni, se západní vizí budoucnosti. Protože věří ve věci jako magické bytosti (Spock), je cestování rychlostí světla a teleportace, zázraky, na něž západané pohlížejí jako na součást své budoucnosti, podstatnou součástí přítomnosti mých stařešinů. Ironií je, že Západ pohlíží na domorodý svět jako na primitivní nebo archaický. Nebylo by nádherné, kdyby se Západ dokázal naučit být tak „archaický“ jako jsou moji stařešinové?

Tak jako v případě „Star Trek“ pohlížejí západané na budoucnost jako na prostor naděje, lepší svět, kde každá osoba má důstojnost a hodnotu, kde bohatství není rozděleno nerovnoměrně, kde technologické divy umožňují zázraky. Kdyby lidé na Západě dokázali přijmout některé z pozitivnějších hodnot domorodého světa, možná by jim to dokonce mohlo poskytnout „zkratku“ k vlastní budoucnosti. Zdá se, že mnoho západních lidí se snaží tuto zkratku najít studiem domorodých kultur, nezápadních forem duchovnosti nebo v poslední době „hnutím mužů“. Pokud tito hledači selžou a pokud moderní svět nechá domorodý svět zahynout, bude to zřejmě znamenat dlouhou, tvrdou cestu do budoucnosti v podobě hledání hodnot „minulosti“.

Západní člověk zpravidla zapomíná, že nejen kmenové kultury jsou hluboce zavázány nezápadním pojetím reality. I ve vysoce průmyslové zemi jako Japonsku se přikládá nejvyšší hodnota spojení s předky. Když dosedl na trůn nový japonský císař, zaznamenali mnozí západní vůdci s podivem, že šel do chrámu – to byla součást obřadu – a hovořil s předky. Co je důvodem toho, že moderní svět nepečuje o kontakt k předkům a nesnáší svoji minulost?

Jsem pevně přesvědčen, že nepokoj, který pohání moderního člověka, má kořeny v narušeném vztahu k předkům. V mnoha nezápadních kulturách stojí předkové se světem živých v nejniternějším a absolutně životně nezbytném vztahu. Jsou stále připraveni poskytnout radu, poučení a sílu. Tvoří cestu mezi tímto a budoucím světem. A nejdůležitější – a nejparadoxnější – je, že ztělesňují směrnice pro naplněný život – pro všechno, co je v životě cenné. Z nevyrovnaného vztahu mezi živými a mrtvými může vzejít jen chaos. Když se člověk naší kultury podívá blíže na potomky západních lidí, kteří vnikli do naší země, vidí jen lidi, kteří se musejí stydět za své předky. Byli to vrazi a lupiči, převlečení za průkopníky pokroku. To, že kultura tako-

vých lidí musí být nemocná, je nasnadě. Dagarové věří, že v případě takové nerovnováhy je povinností živých, předky vyléčit. Když se předkové nevyлéčí, obtěžuje jejich nemocná energie duše lidí, kteří měli povinnost jim pomoci. Nikoliv všichni západní lidé mají takový nezdravý poměr ke svým předkům. Ale pro ty, u nichž tomu tak je, mají Dagarové po ruce model, jak vyléčit předky a tím i sebe.

Protože svět se zmenšuje, mohou z toho lidé z různých realit čerpat výhody. Mohou se od sebe učit a navzájem se přijmout. Úloha, před kterou moderní svět stojí, je učinit ze světa celek, v němž mohou mnohé různé prvky existovat v mírovém soužití. Úcta k odlišnosti druhého funguje pouze pokud je spojena s touto vizí.

Poprvé jsem prezentoval materiál, obsažený v této knize, ve Virginii na konferenci pro multikulturní vztahy. Chtěl jsem vidět, jaké aspekty zkušenosti zasvěcení lze odít do slov a jak posluchači tyto informace přijmou. Slyšel jsem už zprávy o zasvěcení jiných lidí, přesto jejich líčení zněla zcela jinak než moje. U mnohých bylo zasvěcení neškodnou formalitou, ne nebezpečnou a se zárukou, že všichni účastníci z toho nakonec vyjdou bez úhony. U Dagarů je zasvěcení oproti tomu riskantní podnik, který může skončit smrtí. Ale nešlo mi o to, zbytečně rozčilovat lidi, kteří o tom mají možná jiné představy. Což není mojí úlohou stát se „přítelem cizinci“? Nechtěl jsem ani vyvolávat dojem, že zasvěcení je něco nedosažitelného. Mým přáním bylo obracet se stejnou měrou na srdce i hlavu moderního člověka. Ale při pestré směsici nejprotikladnějších barev a kultur, která se sešla, aby našla prostředky a cesty, jak překlenout propast mezi národy a jak se navzájem setkávat, visela v ovzduší spíše krizová než pokojná atmosféra.

V den referátu byl sál naplněn k prasknutí příslušníky akademických povolání, kteří si vzali týden volno, aby se mohli konference zúčastnit. Dostavili se s nejvyšším očekáváním. Když jsem s příběhem začal, nevěděl jsem, co je hlasitější: zvuk mého hlasu, bušení srdce nebo příšerný rámus mlčení v sálu s posluchači. Obrazy mého zasvěcení se na mne řítily, jako by někdo stál za mnou a podával mi je na barevných pohlednicích. Stačilo je jen vzít a podat dál. Záhy jsem zapomněl bušící srdce, pak naslouchající dav a nakonec i sebe sama. Zatímco jsem se pohyboval krajinou svého zasvěcení, všiml jsem si, že mnohé epizody se téměř vymykají vědomému uchopení, ne proto, že bych si na ně nezřetelně vzpomínal, nýbrž protože jsou částí nevyslovitelného.

Když jsem skončil, stalo se něco, s čím bych nikdy nepočítal, něco, na co jsem nebyl připraven. Sto dvacet lidí mi vestoje s potleskem vzdávalo ovace – lidé evropského, afrického, orientálního, indického a indiánského původu. Intenzita jejich reakce mi pronikala do všech koutů vědomí, těla a srdce, a vhněla mi téměř slzy do očí. Musel jsem tvrdě bojovat, abych neplakal, zatímco se zdálo, že potlesk trvá věčně.

Už ani nevím, jak jsem se z této reakce zotavil. Mohl jsem si jen klást otázku, co asi bylo důvodem mohutného potlesku. Jaká síla v těchto lidech rozuměla mým slovům o zasvěcení tak dokonale, že reagovali, jako by to bylo něco naprosto známého? Nebyli to prostí lidé, naopak, jedinci intelektuálně na výši, vysoce vzdělaní – psychologové, terapeuti, antropologové, badatelé v mytologii, lékaři, sociologové, právníci a co já vím ještě. Ale všichni reagovali stejně.

Potřeboval jsem víc než týden, abych se z líčení svého životního příběhu zotavil. Přicházeli za mnou lidé a ptali se, jestli jsem to zapsal a jestli by mohli dostat kopii. Dlouho jsem byl na pochybách, zda se mi podaří vyslovit nevyslovitelné. Teď jsem měl odpověď. Přinejmenším části je možno vyslovit, a teď jsem věděl, kde a jak je třeba začít.

Od té doby jsem vyprávěl příběh svého zasvěcení mnohokrát. Odpověď byla vždy stejná. To mi dodalo odvahu zprostředkovat víc informací o stařešinech, mládeži, medicíně, léčení a dagarském kmenovém životě, k nimž mi mé zasvěcení poskytlo přístup.

Jednou z těchto věcí byl pohřební obřad mého dědečka. I ten se v knize popisuje. Jednou jsem o tom vyprávěl na nějaké konferenci, vypustil jsem ale mnoho komplikovaných magických detailů. Ani mne nepřekvapilo, že i tento příběh působil na lidi západní kultury mocně a hluboce se jich dotýkal.

Od té doby jsem s podporou mnoha příznivců vyvinul způsob dagarského pohřebního obřadu pro Američany. Přihlížet lidem západní kultury, jak se účastní pohřebního rituálu dagarského způsobu, bylo pro mne stejně vzrušující, jako pro ně musel být vzrušující příběh mého zasvěcení. Byl jsem moc rád, že u toho nebyli stařešinové z mé vsi. Mysleli by si, že z toho chci jenom udělat velkou show. A přesto mě přitom cosi – možná to byla velká upřímnost, s níž přes sto lidí želelo odchodu zesnulého – dojívalo k slzám. Pro ně a další, kteří chtěli vědět víc, jsem sebral všechny síly a napsal tuto knihu. Píšu i pro každého starého člověka této společnosti, který se cítí opuštěn a odhozen do starého železa, a pro všechny mladé lidi, kteří hledají cíl a touží po pozeňnání, udělovaném svatýma, starýma rukama. Tyto obě skupiny lidí

se musejí bezpodmínečně znovu navzájem najít. Možná je tato kniha svede dohromady. Jejich nevyslovená pomoc mi dodává odvahu hořit zřetelně a bez obalu.

Pro Afričany nastal čas, aby bez plachosti dali zaznít svému hlasu ve spirituálním a magickém chóru národů. Všude vycházejí knihy o kmenových kulturách, sepsané domorodci. Ale knihy o hluboké duchovnosti a společenském životě afrických kmenových společenství jsou pořád ještě doménou odborníků: zahraničních nebo domácích, svému kmenu odcizených antropologů, etnografů a sociologů. To je přímý důsledek 500 let drancování afrického světadílu Evropany. Ten, kdo by snad ještě nevěděl, co může kolonialismus učinit kolonializovaným, ať si opatří knihy Frantze Fanona *Black Skin, White Masks* a *The Wretched of the Earth*. To by byl dobrý začátek na odstranění mezer ve vzdělání. Pak bych navrhoval pokračovat s Chinweizuovou knihou *The West and the Rest of Us*. Tyto knihy dobře zprostředkují obraz o tom, co to znamená, stát v boji národů a kultur na straně poražených. Skryté komplexy, které kolonialismus vyvolal v srdcích a duších kolonizovaných, stále ještě panují v zákoutí moderního světa, ve třetím světě. Afrika není pouze tím, co nám chtějí namluvit postmoderní odborníci, to prostě nesouhlasí. Násilí v moderní Africe vychází zčásti od vůdců, kteří byli vychováni stejně násilně jako já. Nevím, jestli člověk, který vyrůstá v atmosféře teroru a pak zaujme vedoucí pozici, může mít ještě smysl pro mírnost. Mám za to, že bez oněch posilujících zkušeností, které mi zprostředkovali stařešinové v rodné vsi, bych nebyl člověkem, kterým jsem dnes.

Být občanem dvou světů není jednoduché. Musím neustále bojovat s depresi, které vyvolává exil a bezdomoví. Mé diplomy mi při zvládnání problému exilu nijak nepomáhají, jen ho ještě zesilují. Nejlepší diplom, který vlastním, je ten, který mi vystavili stařešinové. Ne-ní na kousku papíru – zasadili ho do mne, a i proto se cítím být v exilu. Ten pocit nemá nic společného s geografii, neboť ani v Africe se necítím jinak. V mnohých oblastech si tam nemohu obléci svůj africký kroj, aniž bych vyvolával dojem, že chci vědomě budit pohoršení. Protože každý se tam snaží vypadat tak západně jak je to jen možné. V mnoha kruzích se od Afričana s doktorským titulem očekává frak a vhodná kravata, ne trapně vypadající venkovský kroj. A tak se ne-zřídkka stává, že když opouštím Západ, mám na francouzském letišti, kde čekám na spojení, na sobě kovbojský oblek a mluvím „franglicky“. Neboť s Američanem, ať černým nebo bílým, se tam zachází lépe než s černým Afričanem.

Kvůli pocitu, že žiju v exilu, musím dávat pozor na to, kam jdu a co dělám. Každý rok musím bezpodmínečně vidět své stařešiny doma. Ne kvůli návštěvě, nýbrž abych byl očištěn. Po několika letech této praxe jsem pochopil, že pobyt na Západě je téměř jako by se člověk nalézal ve vysoce radioaktivním prostředí. Bez tohoto periodického očištění bych nemohl žít. Z rozhovorů s lidmi této společnosti jsem získal dojem, že velký počet z nich, ačkoliv se na Západě narodili a vyrůstali tam, zakouší rovněž tento pocit vyhnanství a že jsem na tom dokonce lépe než oni, protože mám stařešiny, k nimž můžu jít a kteří se o mne po dobu očištění jistě postarají. Ale někdy si přece jen kladu otázku, jak dlouho to takhle ještě půjde.

Odcizení je jedna z mnoha tváří moderního života. Lékem je rozhovor a společenství – nový smysl pro pospolitost. Otevřeme se sobě navzájem, sejmeme si břímě osamocení a vyhnanství, které nás tíží. Vyprávím tu svůj příběh s přáním, pomoci jím všem, kteří ho čtou s novými nadějami a kteří hledají vlastní odpovědi.

KAPITOLA 1

DOMALÝ RŮST

Příběh, který vám chci vyprávět, prýští z místa hluboko ve mně, z místa, které zahrnuje všechno, co jsem neodvolatelně ztratil – ale snad i zisk za touto ztrátou. Mnozí lidé zapomínají svoji minulost, aby mohli žít dál, jiní si ze stejného důvodu vzpomínají. Když na sebe narážejí kultury s rozdílnými světonázory, jsou obětí srážky často děti. I mé dětství bylo jako dětství mnoha černých dětí afrického světadílu krátké, příliš krátké, aby si vůbec zasluhovalo název dětství. To je možná důvod, proč se mi zapsalo tak hluboko do paměti. Exil poskytuje ideální podmínky pro inventuru ve skladišti minulosti.

Jako dítě mě obzvlášť fascinovali dva lidé z mé rodiny: matka a dědeček. Matku jsem miloval, protože mne milovala. Někdy se na mě sice zlobila kvůli mé nenasytné chtivosti, ale taky mi všechno, o co jsem ji žádal, obstarala. Když šla na vesnický trh prodat obilí, věděl jsem, že se určitě vrátí s několika maličkostmi, zákuskem, evropským chlebem nebo dokonce obnošeným oděvem.

Každý tržní den byl tedy pro mne zvláštním dnem, dnem nejnapjatějšího očekávání. Až do mých tří let mě matka nosila přivázaného na zádech, ať šla kamkoli, ať sbírala dřevo, sklízela obilí nebo prostě pracovala na poli. Měl jsem to rád, být tak pevně na ni přitisknut a přihlížet, jak sbírá dříví a pak ho se zpěvem nese na hlavě domů. Hudbu milovala nade vše. Příroda pro ni byla jediným nápěvem. Když putovala dlouhými cestami, vždycky mi něco předzpěvovala. A příběh, který si přitom vymýšlela, mi měl ukrátit cestu. Většinou pojednával o nešťastném děvčeti nebo nešťastné ženě, často sirotkovi.

Jeden, na který si obzvlášť dobře vzpomínám, byl o dívce jménem Kula, jejíž matka zemřela a zanechala ji s malou sestrou, Naab. Kula měla dovést Naab k tetě. Rozkázala otrokyni Woor balit na cestu, zatímco se sama oblékla jako královna. Navlékla si zlaté náhrdelníky, prsteny a perly. Woor, praktičtěji založená než její lehkovážná paní, s sebou vzala velké množství vody a samozřejmě svůj osobní majetek.

Cestou dostala Naab, malá sestřička na Woořiných zádech, žízeň, a prosila o vodu. Vodu měla u sebe jedině Woor. Ale nechtěla ji dát zadarmo. Jako zaplacení požadovala zlatý prsten.

Byl strašně dusný a prašný den. Netrvalo dlouho, a Naab už zase kňourala a chtěla vodu. Kula zase prosila Woor, a tentokrát jí za vodu

dala zlaté náušnice. Tak to pokračovalo, až byla otrokyně oděná jako královna a Kula, zbavená všech šperků, vypadala jako otrokyně. Když Naab příště žadonila o vodu, neměla už její sestra nic, co by za ni mohla dát. Woor navrhla, že jako protislužbu může dítě nést sama.

Nakonec došla tři děvčata k tetině domu. Teta je pozdravila, a otrokyni považovala za svoji neteř a neteř za otrokyni. S otrokyní se zacházelo dobře a byla v teplém domě dobře přijata, zatímco neteř musela vykonávat služebné práce a byla posílána střežit pole před dravou zvěří.

Dny se táhly. Královna-otrokyně zpívala příběh svého neštěstí, aby zaplašila z polí ptáky a zvěř. Zpívající hlas na poli zahání vetřelce. Ale když Kula vyzpěvovala do světa o svém utrpení, dojaly žalostné melodie srdce opeřených i čtyřnohých tvorů. Jednoho dne šli kolem i *Kontombili*, duchové podsvětí, a slyšeli Kulin zpěv. Zastavili se a naslouchali bědujícímu hlasu, který zazníval tu hlasitěji a tu tišeji v trávě, vysoké jako vždy na konci období dešťů. Když se děvče jednou odmlčelo, aby se nadechlo, Kontombili přišli blíž a žádali, aby píseň zazpívala ještě jednou.

Když Kula skončila, zeptali se: „Je to pravdivý příběh?“ A ona odpověděla: „Zpívám jen to, co znám.“

Kontombili řekli: „Jdi domů, malá paní. Tvá nouze končí. Oči tvé tety se otevřou a bude vědět, kdo jsi.“

Kula šla domů. Stalo se, jak Kontombili slíbili. Teta poznala Kulu okamžitě jako svoji skutečnou neteř. Vrátila jí krásné šaty a šperky a dala jí k dispozici ložnici, kde spala Woor, nepravá paní. Kula se však během doby jako otrokyně naučila pokoře. Nedokázala vyměnit bídu ihned za ohromný luxus a bohatství. Proto se otázala, zdali by směla zůstat nadále v otročí místnosti a žít se zbytky jídel bohatých. Ohromená, smutná a zmatená teta se mohla už jen omlouvat za své špatné zacházení.

Mezitím byla skutečná otrokyně vyslána střežit pole proti divé zvěři. Neuměla zpívat, a tak se posadila a když ptáci přiletěli na pole, do ochraptění křičela. Kolem šel jiný hlouček *Kontombili*, kteří slyšeli o selské dívce a jejím nádherném zpěvu.

Prosili ji, aby něco zazpívala. „Slyšeli jsme, že tvůj zpěv dojíká k slzám. Zazpívej nám prosím píseň, kterou každý den zpíváš.“

Aniž by věděla, s kým mluví, odvětila Woor hrubě: „O čem to vlastně mluvíte? Nic o žádné písni nevím a taky nikomu zpívat nebudu.“ Pak příšerně kašlala a myslela si, že to už ty bytosti pohne k odchodu. Pro citlivé uši *Kontombili* byly ty zvuky jako pach zvratků.

Znechuceni a zaražení žádali Woor ještě jednou o skutečnou píseň. Ale dívka odpověděla na zdvořilou prosbu dalšími hrubostmi a nechala je tam prostě stát. Kontombili, kteří si mysleli, že je dívka obelhala, se tak rozhněvali, že ji proměnili v kámen.

Závěry matčiných příběhů se mi nikdy nelíbily. Někdo byl vždycky v něco proměněn. Když hrozilo, že příběh skončí dřív, než dojdeme domů, vždy jej šikovně rozvinula. Příběh o Wooře a Kule jsem slyšel mnohokrát, ale vždycky byl maličko jiný. Někdy matka líčila Kulin život ještě ubozeji a bíději než jindy. Možná, že poznala, že se mi nelíbí, že je falešná královna proměněna v kámen, a chtěla tak trest lépe ospravedlnit. Jednou nenechala malou královnu jíst dokonce ani drobečky ze stolu bohatých, nýbrž sdílet se psem psí žrádlo.

„Ale mami,“ protestoval jsem, „nedávno to nedělala, jedla jen zbytky.“

„Ano,“ odpověděla matka, „ale když musí jíst totéž co pes, bude mít tím větší radost, až se zase stane královnou, a ty se pak můžeš víc radovat z toho, že zlá královna zemře.“

Kdyby se teď někdo domníval, že v dagarské zemi dostávají psi psí žrádlo, necht' ví, že tam psi žerou lidské výkaly.

Melodie, které matka zpívala, byly vždy krásné, ale jelikož se jí přitom chvěl hlas, kladl jsem si otázku, zda je možná smutná. Byl jsem tenkrát ještě příliš mladý na to, abych přišel na myšlenku, že její život a manželství možná nejsou tak šťastné, jak mi připadaly, a že jí v srdci hlodá skrytý žal.

Moc se mi líbilo být zavěšen na jejích zádech. Ale vůbec se mi nelíbilo, že nevidím, kam jdeme. Byl jsem ještě tak malý, že jsem jí nemohl koukat přes rameno. Většinou mi taky ještě dala přes hlavu šátek a doufala, že usnu. Putování do savany tedy nebyla tak zábavná jako cesta zpět domů. Když jsme ale došli na místo, kde sbírala dříví, pustila mě. Pak jsem pobíhal jako divoch, jako bych se musel odškodnit za dlouhou dobu nehybnosti. Ale někdy mě zavolala k sobě nebo mi něco ukazovala. To je takový trik matek, jak udržet děti v dosahu.

Děti se učí tím, že přihlížejí dospělým při práci a napodobují je. S pomocí dospělých získají schopnosti, které potřebují, aby mohly později plnit své povinnosti. Sbíráání dříví je typicky ženská práce, ale i práce malých chlapců. Ten kdo své matce donese suché dříví, dokazuje jí tím svoji lásku.

S naprostou rozkoší jsem honil krysy, hady, králíky, prakticky všechno, co se pohybovalo. Vypadalo to sice, jako když matka popustila uzdu mé divokosti, ale zavolala mě k sobě vždycky, když jsem byl zachvácen nejvyšší loveckou horečkou – a přesně v okamžiku, kdy se má oběť nacházela v největším nebezpečí.

Jednoho dne se však stalo něco velmi zvláštního. Zatímco jsem pobíhal kolem jako šílenec, narazil jsem na králíčka. Vystřelil ze svého úkrytu a započal divý hon. Aby se dostalo do bezpečí, běželo zvíře k malému lesíku. Radoval jsem se, když jsem to viděl, protože jsem tam často trhal ze stromů ovoce a znal tam každý kout. Byl jsem rychlejší a doběhli jsme tam téměř současně. Musel jsem pak běžet pomaleji, abych nevrátil do stromů, ale králíček se na to ohlížet nemusel a zmizel ve křoví jako šíp v sudu másla.

Obezřetně jsem ho následoval, abych ho vystopoval. Nevýhodou pro mne byla vysoká tráva. Musel jsem si namáhavě klestit cestu, zatímco králíček všude snadno proklouzl. Odhrnul jsem stranou první chomáč trávy, králíček tam nebyl. Pak jsem zkoumal druhý konec křoví, kde, jak jsem věděl, mělo brloh nějaké zvíře. Byla to díra v zemi na malém kopečku, otvor ucpaný trávou a vnitřek vyplněný měkkou slámou. Odhrnul jsem trávu a už jsem se chtěl vrhnout na ubohého králíčka, když jsem se náhle zastavil, jako zasažen bleskem.

Tam, kde jsem čekal, že bude králíček, byl starý mužiček, tak malý jako králíček sám. Seděl na téměř neviditelné židličky a v pravé ruce držel mrňavý džbánek. Hlavu mu pokrývaly vlasy tak bílé a tak zářivé, že to působilo nadpřirozeně. Jeho vous byl dlouhý, stejně tak bílý, a sahal mu téměř až na prsa. Měl na sobě obvyklý dagarský kabát, rovněž bílý.

Kolem něj byla záře, zářivý duhový prsteneček, jako oválné okno či brána do jiné reality. Ačkoliv jeho tělo vyplňovalo většinu této brány, viděl jsem, že se za ním nachází nezměrný svět.

Nejvíc mě ale překvapilo, že přírodní zákony, jak jsem je doposud znal, v tom světě zřejmě neplatí. Mužíkova židlička stála na strmém svahu, ale on nepadal dozadu. Všiml jsem si, že ho podpírala jakási tenounká stěna. Nenesla ho židlička, na které seděl, ale podpírala ho ta tenounká stěna, takže to vypadalo, jako by stál zpříma v té bráně.

Zatímco mé pohledy putovaly od stěny a světa za ní k mužíkovi, viděl jsem, že jeho tenké nožky nebyly oděny. Prsty na nohou měl tak mrňavé, že se daly sotva rozlišit. Jako zkamenělý pocitem, který nebyl ani strachem ani radostí, spíše mravenčením celého těla, jsem úplně zapomněl křičet, když mužík najednou řekl: „Už tě pozoruju dlouho,

od té doby, co tě sem matka nosí. Pročpak chceš ubližovat králíčkovi, svému bratříčkovi? Copak ti udělal, mrňousku?“

Zcela zmaten jsem zakoktal: „Já... já... nevím.“

„Tak buď na něj od nynějška hodný. I králíček se raduje z tohoto chladného místa. Má stejně jako ty maminku, která se o něj stará. Co by jeho maminka řekla, kdybys ho poranil? A teď zase běž! Tvoje matka si už dělá starosti.“

Zatímco mužík mluvil, padl můj zrak na králíčka, který se celou dobu schovával v magickém kruhu za ním. Vešel teď dál do toho strmě spadajícího zázračného kruhu a zmizel za stromem. V tom okamžiku jsem uslyšel praskavý zvuk, jako by se rozevřela země. A stařec vstal, hodil si židličku přes rameno a vkročil do otvoru, který se otevřel jakoby na jeho povel. Země se za ním zavřela a zbyl po něm jen lehký vánek. V tom okamžiku jsem slyšel, jak mě matka tenkým hláskem volá: „Malidomo, prosím tě, odpověz, kde jsi?“

Ještě pořád pod vlivem zážitku jsem otevřel ústa, ale nevydal jsem ani hlásku. Volala znovu a znovu, až jsem byl nakonec schopen odpovědět. Neviděl jsem ji, ale slyšel jsem, jak najednou vykřikla a běžela ke mně.

Když ke mně doběhla, vzala mne do náručí a běžela se mnou tak rychle jak jen mohla ven z křovisek.

„Už tě hledám celé odpoledne,“ říkala a lapala po dechu. „Už je skoro tma. Co jsi tu celou dobu dělal?“

„Viděl jsem v křoví mužíčka. Říkal mi, že mám být hodný na králíčky.“

„Jakého mužíčka? Jaké králíčky?“ ptala se matka rozčileně. „O čem to vlastně mluvíš?“ Aniž by čekala na odpověď, odpověděla sama. „Ach, ty chudáčku, nějaký čaroděj ti musel vzít duši. Prosím vás, přírodní duchové, pomozte mi, ať ho donesu živého domů.“

Šla a šla a mumlala slova, která mi připadala jako hatmatilka. Byl to však prajazyk, kterým zaklínala duchy.

Když se mi podařilo přimět ji, aby mi zase naslouchala, řekl jsem: „Ten mužíček je velmi malý a velmi starý, mami. Žije tam ve křoví, ale už zase zmizel.“

„Ach, milí předkové, mé dítě vidělo Kontomblé! Co jiného to mohlo být! Už ani slovo! Jdeme! Už tě sem nikdy nevezmu.“

S těmi slovy mne naložila na záda, přivázala mne kusem šátku a spěchala bez dechu zpět ke koši, který už byl naplněn těžkými kusy dřeva. Posadila si koš na hlavu a chvátala domů. Na celém desetikilometrovém pochodu nebyla ani píseň ani rozhovor. Teprve když jsme

se blížili k domu, zase promluvila: „Nikomu nic neříkej, nebo už tě s sebou nikdy nevezmu. Souhlasíš?“

„Ano,“ odpověděl jsem. A od té doby o tom už nikdy nepromluvila ani slovo.

Pro to, že matka o tom nerada se mnou nebo s ostatními mluvila, byl dobrý důvod. Dagarové věří, že kontakt s podsvětím má dalekosáhlé důsledky. Má na to jen zralý člověk. Podsvětí ale bohužel nerozlišuje mezi dětmi a dospělými a pohlází na všechny jako na plně vyvinuté duše. Proto se matky bojí, aby se jejich děti neotevřely podsvětí příliš brzy. Neboť v takovém případě je ztratí. Dítě, které je neustále vystaveno vlivům podsvětí, se příliš brzy rozpomene na svou životní úlohu. Pak musí být zasvěceno předčasně. A jednou zasvěceno, platí dítě za dospělého, a jeho vztahy k rodičům jsou jiné než předtím.

Dědeček byl mým důvěrníkem, kam má paměť sahá. Mezi dědy a vnuky je těsný vztah. První roky tráví chlapec zpravidla ne s otcem, ale s dědečkem. To, co dědy a vnuky spojuje – a na tom se otec nijak nepodílí – je jejich zvláštní blízkost ke kosmu. Neboť dědeček se zakrátko navrátí tam, odkud vnuk právě přišel. Proto je vnuk nositelem zpráv, které dědečka zajímají. Děd podněcuje vnuka všemožně, aby mu předal zprávy od předků dřív, než je dítě zase zapomene, k čemuž dříve či později nevyhnutelně dojde. Můj dědeček si tyto zprávy opatroval pomocí hypnózy. Uspal mě a vyptával se.

Ale tento vztah k vnukovi neskýtá výhody jen dědečkovi. On totiž musí obdržené zprávy předat zase vnukovi a držet se přitom pravidel, která se týkají jen dědů a vnuků. Musí seznámit nového člena společenství s obtížnými úlohami, které před ním leží na kamenité stezce života.

Pro Dagaru je každý člověk „vtělení“, tzn. duch, jenž přijal tělo. Naše pravá přirozenost je duchovní. Člověk přichází na svět, aby splnil určité úlohy. Zrození není nic jiného než příchod někoho, koho už někdo zná, obyčejně nějakého předka, do tohoto světa, kde se má zhostit důležitých úloh. Předkové jsou opravdovou školou živých. Jsou nositeli moudrosti, podle níž se lidé v tomto světě mají řídit. Životní energie předků, kteří se ještě znovu nezrodili, se projevuje v životě přírody – ve stromech, horách, řekách a tiché vodě. Dědové a babičky mají tudíž k energii a moudrosti předků nejbližší ze všech příslušníků kmene. Proto je jejich zájem o vnuky a vnučky zcela přiroze-

ný. Člověk, který ztělesňuje určitou hodnotu, se samozřejmě zajímá o každého, kdo přichází z místa, kde tato hodnota existuje v čisté formě. Stařešinové se zajímají o nový život prakticky od okamžiku početí, vždyť zatím nezrozené dítě přichází právě z míst, kam oni brzy půjdou.

Pár měsíců před narozením – vnuk je ještě embryo – se slaví obřad, nazývaný „vyslyšení“. Účastní se ho těhotná matka, její bratři, dědeček a výkonný kněz. Otec dítěte sám obřadu přítomen není. Připraví jen místnost a dodatečně je o událostech informován. Duše, chystající se na svět, použije při obřadu hlas matky (někteří tvrdí, že duše si přisvojí celé její tělo, protože matka upadne do transu a na nic si pak nevzpomíná) a zodpoví každou otázku, kterou jí kněz položí.

Neboť živí musí vědět, kdo se tu znovu narodí, odkud ta duše přichází, proč chce přijít právě sem a jaké pohlaví si zvolila. Někdy jsou živí na základě úlohy duše, vstupující do bytí, proti pohlaví, které si zvolila, a navrhnou opačnou alternativu, která může být vhodnější pro roli, kterou si dítě zvolilo. Některé duše také žádají o to, aby se před jejich příchodem připravily určité věci – kouzelné předměty, medicínský váček a kovové náramky na ruku či nohu. Nechtějí v žádném případě zapomenout, kdo jsou a proč sem přišli. Ale je obtížné nezapomenout, protože život v tomto světě je plný rozptýlení. Jméno novorozeněte vyplývá z těchto předběžných rozhovorů. Jméno obsahuje životní program svého nositele.

První roky života dítěte jsou rozhodující. Děd musí vnukovi sdělit, co dítě řeklo ještě coby embryo v mateřském těle. Nato mu musí být nápomocen vybudovat vztah k otci, který mu při velkých obtížích, jež ho čekají, bude stát po boku. Můj otec si stěžoval na svůj nešťastný život. Prý se tak stalo proto, že nikdy nepoznal svého dědečka, který zmizel ještě předtím, než se otec narodil. Kdyby ho býval poznal, říkával otec, nikdy by neztratil svoji první rodinu, nestrávil by roky svého mládí ve zlatých dolech a později by se nevrhl do náručí katolicismu. Víra, vážící ho k předkům, by pak byla silnější. Nevlastní otcovi bratři, kteří dědečka znali, nebyli zdaleka naplněni takovým neklidem jako otec. Ale proti utrpení chlapce, jenž vyrůstá bez dědečka, není léku.

Zpočátku možná probouzí intenzivní důvěrnost mezi vnukem a dědem v otci žárlivost. Za dědova života se jeho vnuci od svého otce moc nenaučí – to až v době před pubertou. A to ví i otec. Ví, že hovor mezi dědem a vnukem je hovorem bratrstva stejného stupně vědění. Vědět znamená stáří. V tom ohledu je vnuk stejně starý jako dědeček.

A proto je otec příliš mladý na to, aby se účastnil tohoto vztahu dvou moudrých.

V dědečkově společnosti jsem trávil velkou část času. Byl to člověk sešlý tvrdou prací, ve věku šedesáti let se stal prakticky zase dítětem – slabým a nemocným. Ale jeho duch byl bdělý jako duch člověka v rozkvětu života. Také vlastnil nesrovnatelné vědění, které v průběhu poloviny století získal léčením a magií.

Dědeček byl štíhlý a vysoký. Kam má paměť sahá, nosil stále stejné tradiční *bubu*. Když je dostal, bylo bílé, ale aby se o ně dalo snadněji pečovat, nabarvil bílou látku na rudo šťávami kořenů, jejichž tajemství znal jen on sám. Toto *bubu* nosil 24 hodin denně, bylo zároveň denním oděvem, pyžamem a přikrývkou. Po více než deseti letech byl oděv ruinou sama sebe, zčernalý potem a špínou. A ačkoliv se většina *bubu* už tíží špíny oddělila, drželo ještě dobře a viselo pevně přes ramena. Jinak než moderní křesťanství, které spojuje čistotu s božským, jsou Dagarové přesvědčeni o opaku. Čím intenzivněji se Dagara oddává duchovnímu životu, čím svatějším a moudřejším se stává, tím méně dbá na vnější nádheru a okázalost. Dědeček vlastnil také umně vyřezávanou hůl, jejíž dřevo dlouhým používáním zčernalo. Jeho pohyby byly mírné. Byl jsem raději s ním než s chlapci, kteří byli starší, silnější a rychlejší než já. Tak jsem byl každý den u dědečka, zatímco ostatní pracovali venku na polích.

Dědeček znal každý příběh, který se kdy ve kmeni vyprávěl či slyšel. A člověk nabýval dojmu, že vyprávění příběhů bylo to jediné, co mu ve stáří šlo ještě od ruky. Svůj talent také velice šikovně používal, vždyť to byla jediná možnost, upoutat na sebe pozornost. Vždycky když jsem se mu posadil na klín, vyložil si to jako prosbu, aby mi vyprávěl nějaký příběh. Pak vždy začal tím, že mi položil nějakou otázku.

„Bratře Malidomo, víš, proč netopýr visí hlavou dolů?“

„Ne. Proč?“

„Před dávnou, dávnou dobou, a když říkám dávnou, myslím dávnou, protože to bylo, když zvířata ještě mluvila s lidmi a lidi se zvířaty a obojí s Bohem.“

„A proč už zvířata nemluví s lidmi?“

„Mluví, jenom jsme zapomněli, jak jim rozumět.“

„Co se stalo?“

„To je jedno. Mluvíme o netopýrech a o tom, proč všichni visí hlavou dolů.“

„Ano. Chci vědět, proč to dělají.“

„Dobře, podívej, stalo se, že Bratr Netopýr zemřel a nikdo nevěděl, kdo to byl. Vyvolávač vzal jeho tělo ke krokodýlovi a řekl: ‚Čelisti té divné věci vypadají jako vypůjčené od krokodýla. Myslím, že by to mohl být tvůj příbuzný nebo něco takového.‘

Krokodýl řekl: ‚Je pravda, že to má hubu jako já, ale já nemám žádného bratra se srstí, natož pak s křídly.‘

A tak vzal vyvolávač mrtvého netopýra ke hlavě ptačího kmene.“

„A kdo to je?“

„To je Matka Sila, víš, pták, který létá vysoko a vrhá se dolů jako šíp, když si chce chytit oběd. Matka Sila řekla: ‚To zvíře vypadá, že má dobrá křídla a slušné drápy, ale ve své rodině jsem nikdy neviděla nikoho s tak málo peřím.‘

A tak se nakonec vyvolávač vzdal a hodil netopýra do jámy. Ale když to zjistil Otec Netopýr, moc se zlobil. Vzbouřil se proti Bohu a nařídil celému kmeni, aby už k Bohu nikdy nevzhlíželi. Od té doby se netopýři nikdy neobracejí obličejem vzhůru.“

„Dědečku, to je moc smutné. Vyprávěj mi něco jiného.“

Dědeček se nikdy nenechal dlouho prosit. Vyprávěl příběhy, i když o to žádán nebyl. A byl-li o to požádán, neskončil s vyprávěním dřív, než se původní prosba zase odvolala.

Věděl také, jak hypnotizovat – čili uspat slovem – když chtěl být sám a dělat něco důležitého. Nikdy dítě neodháněl. Myslí si naopak, že děti jsou nejochotnější pomocníci na světě. Jen je třeba vědět, jak na ně. Spící dítě je dokonce poslušnější než bdící. A tak často zhypnotizoval někoho z nás a nechal nás znovu procitnout ve stavu, kdy nás mohl nechat něco obstarat. Když člověk viděl dítě, které mlčky něco hledalo a neodpovídalo na otázku: „Co hledáš?“, bylo to spící dítě, které vyřizovalo pochůzky pro dědečka. Požádat o službu dospělého ho napadlo zřídka. Ti jen celou dobu bručí a nadávají. Říkal, že to dobré na tom, když někdo někomu prokáže laskavost, má málo společného s laskavostí samotnou, spíše se srdcem, které dílo koná. Neochotné srdce laskavost kazí, jelikož ji sytí pocity nechuti a odporu.

Dědeček také věděl, jak mluvit k prázdnu, či lépe řečeno: k neviditelnému publiku duchů. U Dagarů je to tak, že čím je člověk starší, tím častěji naráží na duchy a předky. Když někdo slyší mluvit osobu nahlas k prázdnu před sebou, neoslovuje ji, protože jistě právě probírá něco důležitého s nějakým duchem či předkem. Ale to pravidlo se týká spíše svatých nejstarších než dospělých všeobecně. Když jsem byl s dědečkem, měl jsem pořád pocit, že jsme obklopeni větším počtem bytostí, než lze spočítat. Když zjistil, že mu nenaslouchám, obrátil se

zase k neviditelným bytostem. Zdálo se, že ho nikdy nezlobí, když nenaslouchám.

Stejně jako dědeček, miloval i celý kmen děti a vážil si jich. Pro Dagarý jsou děti nejdůležitějšími členy společenství, jeho nejdrahocennějšími poklady. Jedno z našich úsloví zní, že k výchově dítěte je třeba celého kmene. Obydlí mají u nás vchody bez dveří, takže děti mohou vcházet i vycházet, jak se jim zlíbí, a není neobvyklé, když matka dítě celé dny a noci nespátí, protože se o ně starají a pečují jiní. Když pak matka chce být bezpodmínečně s dítětem, jde od obydlí k obydlí a hledá je.

Když dítě dorostlo, musí být zasvěceno do dospělosti. Nezasvěcený člověk zůstává po celý život výrostkem, a to je příšerná, nebezpečná, nepřirozená situace. Po zasvěcení vyhledají stařešinové pro mladistvého partnerku. Kritériem je přitom její schopnost spolupracovat při naplnění životního cíle. Ten, kdo jde poslušně svou životní cestou, stane se někdy koncem čtyřicítky nebo začátkem padesátky rovněž stařešinou. Aby k této pozici dospěl, musí být bezúhonný.

Mužský stařešina je hlavou rodiny. Má moc žehnat a moc požehnatí nedat. Tuto schopnost získává od svých předků, k nimž má velmi blízko a jejichž moudrost též následuje, když dává rady rodině.

Bohatství se u Dagarů nedefinuje tím, kolik toho kdo vlastní, nýbrž jak veliký okruh přátel má. Šťěstí člověka závisí na tom, kolik pozornosti a lásky mu je projeováno druhými lidmi. V tomto ohledu je na tom stařešina nejlépe, protože na sebe poutá veškerou pozornost. I dítě má dobrou pozici, vždyť přece „patří“ celému společenství.

Mnozí stařešinové jsou voleni do rady vsi. Tam se konají usnesení, týkající se celé obce. Ženy mají vlastní radu, protože jejich úlohy a povinnosti jsou jiné. Dagarská kultura je matrilineární – každý obyvatel vsi má jméno po matce. Rodina je ženského rodu, oproti tomu o dům, kde rodina bydlí, se stará muž. Muž zodpovídá za bezpečnost rodiny, žena za životní návaznost. Vládne v kuchyni, v sýpkách s obilím a v místnostech, kde se přijímá pokrm. Oblastí muže je medicínská skříňka a spojení rodiny s předky. Obstarává věci nezbytné pro rodné živobytí, např. potravu.

Můj dědeček byl padesát let knězem, vůdcem a poradcem rodiny, čítající přes padesát duší. Musel být dosti přísný, jelikož se na něj

obraceli s domácími problémy všeho druhu. Soudě podle zevnějšku – navzdory jeho věku vystupovaly ještě zřetelně svaly, a široká ramena působila dojemem, jako by ještě mohla nosit těžké náklady, a v mohutném hrudníku dýchaly silné plíce – býval silným mladíkem, schopným vykonávat celé hodiny těžkou práci. Ale vlastní dědečkova sláva spočívala v jeho duchovních výkonech. Ve vsi byl každému znám jako „střelec šípu ,násadou napřed““. Byl jedním z mužů kmene, při vyslovení jejichž jména se lidé roztrásli. Když chtěl potřít nepřítele, stáhl se do osamělosti svých komnat, vložil šíp obráceně na tětivu a zasáhl cíl magickým kouzlem. Šíp usmrtil toho či to, čí jméno dědeček určil. Pak dědeček šíp zmaterializoval ve svém pokoji pro nové nasazení. Sebenepatrnější škrábnutí takovou zbraní už je smrtelné.

Jiné kmeny se vůbec neodvažovaly začít si s námi nějaký spor, protože neznaly tajemství tak smrtonosné magie. Proto měl dědeček zřídka příležitost dokázat kmeni své bojové síly. Šíp se však užíval i k mírovým účelům. Dědeček ho používal k ochraně našich polí před nočními návštěvami divé zvěře. Nemohl už sice pracovat na poli, ale alespoň takhle přispíval k obstarávání potravy. Šíp „násadou napřed“ byl také jeho zastrášující zbraní k odhánění zlých bytostí od naší rodiny, rodiny Biriforů.

Dědeček už nebyl dost silný na to, aby každý den ušel deset kilometrů od domu k polím, a pokud si pamatuji, neviděl jsem ho nikdy vyjít za prací. V mém kmeni je běžné zemědělství vypalováním. Proto jsou pole často dosti vzdálena, protože je lidé každý rok stěhují, aby nevyčerpali půdu. Přišel jsem na svět příliš pozdě na to, abych dědečka zažil ještě na vrcholu síly. Za mého dětství trávil svůj život den za dnem vsedě na stejném místě ve dvoře labyrintově postaveného obydlí, v němž naše velká rodina žila. Někdy seděl přemýšlivě a klidně a staral se o věci, aniž by přitom pozdvíhl hlavu nebo hlas. Také měl velké léčitelské znalosti. Aniž by vzhlédl od hrnců, obsahujících potřebné prostředky a léky, dokázal mladým lidem s tělesnými problémy říci, jaké kořeny musejí vyhrabat a večer přinést, aby se uzdravili.

V noci, když ostatní spali, bděl dědeček ze svého pokoje nad poli a staveními. Prostřednictvím složitých magických bezpečnostních opatření byly jeho myšlenky neustále naladěny na vibraci polí, a zjistil hned, když tam divá zvířata tropila neplechu. Zařízení, s jehož pomocí držel stráž, byla hliněná nádoba s „panenskou vodou“, dešťovou vodou, která se při pádu z nebe vůbec nedotkla země. Když dědeček hleděl do té vody, viděl všechno, co se na polích dělo. Jakkoli jednoduché to zařízení bylo, umožňovalo přesto velmi přesný přehled.

Dědečkův magický strážní úřad pečoval o to, aby naše rodina měla vždy co jíst. Dvě třetiny kmene nežily v nadbytku tak jako my a nedokázaly nashromáždit dost zásob na přečkání doby hladu, která trvala každoročně od července do září. V té době vládl v mnoha obydlích nedostatek potravy. Děti přestaly zpívat a v obydlích utíchal noční smích. Pak stála každého rána dlouhá fronta lidí před dveřmi domu Biriforů a čekala na dýni s obilím. I tohle byla dědečkova úloha: rozdělit potravu potřebným. Posadil se tedy každého rána v době mlhavých červencových a srpnových dnů před svůj pokoj. Dal si na čas, než se nakonec usadil pohodlně. Klidně jsem čekal, až to bude, a pak jsem se mu usadil na kostnatý klín. Za asistence ženy, která měla odměřovat porce prosa pro potřebné, konal dědeček toto dílo až do doby krátce po poledni, kdy se horko stalo neúnosným.

Obvykle už jsem tou dobou na jeho klíně usnul. Pak mne vzbudil písní, která byla spíš vytím – dědečkův hlas byl hrozný. Říkával: „Bratře Malidomo, mé nohy už tě dále neunesou. Dovol jim prosím odpočinout si.“ Pak jsem se ospale zvedl, protřel si oči a divil se, co se vlastně děje.

Po obřadu almužen přinesla jedna z žen dědečkovi a mně jídlo, a společně jsme jedli. Dědečkovy pokrmy byly velice prosté. Vzpomínám si, jak otci jednou vysvětloval, že tíha nestrávených pokrmů uzavírá tělo i ducha, takže pak už nevnímají dobré a špatné chvění v okolí. A kdo přespříliš jí, zvyšuje svoji zranitelnost. Pokrmy sice chutnají dobře, ale právě to zakrývá nebezpečí, které pro tělo znamenají. Dědečkovou filosofií bylo, že potrava je nutné zlo.

Z toho důvodu vládly v mé rodině kolem jídla velice zvláštní zvyky. Jedlo se jen, když to bylo absolutně nutné. Dědeček vždy věděl, kdo jí přespříliš. Děti do šesti let pobízel k jídlu, dospělí ke zdrženlivosti. Nad dospívajícími, kteří, jak mnil, svůj apetit nedokážou krotit, se pohoršoval: „Zasvěcení bude pro vás trpkou tíhou, až to přijde. Teď máte ještě čas naučit se pudy opanovat. Buďte bdělí a silní! Neoslabujte svou hrdinskou sílu ukájením tělesných potřeb. Vzpomeňte, že naši předkové jsou duchové. Živí jen své vědomí a proto jsou schopni věcí, které přesahují naše chápání.“

Když dědeček začal mluvit, nepřikládal důležitost tomu, zda mu někdo naslouchá či ne. Hovořit bylo pro něj aktem sebeosvobození, jakýmsi sportem mysli. Někdy hovořil dlouho, celé hodiny, jako pro velké publikum duchů. Smál se, zlobil se a napadal neviditelné protivníky, aby pak zase najednou umlkl. Skutečně posluchače, kteří se dostavili navečer v čas vyprávění, poučoval příběhy. Neustal dřív, dokud

všichni neusnuli, pak nám notně vyčinil a říkal: „Spánek je stejně tak nebezpečný jako přejídání.“ Pro dědečka byl spánek jen povinnou daní, kterou tělu splácíme, a to bohužel příliš často. Často říkával: „Tělo je jen hávem duše. Není dobré se o ně starat přespříliš, jako by bylo skutečně totožné s vámi. Nestarejte se o tělo, a ono se bude řídit dle potřeb ducha, kterýmžto jste.“

Miloval jsem dědečkovu společnost a i on mě měl rád nablízku. Když mi chtěl sdělit něco vážného, říkával mi „bratře“. Jinak mi říkal svým kmenovým jménem Malidoma. Jednou jsem se ho zeptal, proč mi říká „bratře“, a on řekl: „Říkám ti bratře, protože jsi vtělením Biri-fora, nejstaršího syna mých rodičů, kterého jsem měl moc a moc rád. Biri-forovo jméno teď má celá rodina, a já ti taky řeknu, proč.“

Náš otec Sabare byl kněz a lovec. Než vyrazil na lov, dal Biri-forovi pokyny, jak se má starat o rodinu, protože Sabare často zmizel na celé měsíce. Jednoho dne nás opustil a už se nevrátil. Čekali jsme rok, pak ještě rok, a pak jsme se rozhodli vykonat pohřební obřad, neboť otce dozajista roztrhala divá zvěř. Plánovali jsme šestidenní obřad místo obvyklých tří dnů. Den před pohřbem jsme s Biri-forem seděli na střeše a probírali poslední podrobnosti, když jsme viděli otce blížít se na bílém koni. Jel tak rychle, že nohy zvířete se sotva dotýkaly země.

Jako zmagnetizováni náhlým zjevením jsme mlčky vyčkávali. Čím víc se Sabare blížil, tím pomaleji cválal, až zastavil přesně pod velkým baobabem ve dvoře. Sestoupil, šel k žebříku a vylezl si k nám. Měl tytéž šaty jako toho dne, kdy nás před dlouhou dobou opustil. I jeho luk mu stále ještě silně a skutečně visel na zádech, a toulec s cílením na levém předloktí. Bylo zcela jasné, že není mrtvý.

Podivný byl jen jeho kůň. Věděli jsme, jak vypadá kůň. Žádné koňe jsme ale v celé oblasti nevlastnili. Nedokázali jsme si představit, kde koňe sehnal. Zatímco jsme o tom všem uvažovali, přišel na střechu, odnikud si vytáhl malou stoličku a posadil se. Posadili jsme se také. Navzájem jsme se pozdravili a já se zeptal, jestli něco potřebuje, aby si svlačil hrdlo, než budeme hovořit.

„Ne,“ řekl, „přišel jsem, jen abych vám řekl, že se máte vzdát plánů s pohřbem. Už mě sice neuvidíte, ale měli byste vědět, že nejsem mrtvý a taky ještě dlouho nebudu. Přešel jsem jen na druhou stranu existence, aniž bych však prošel dveřmi smrti. A udělal jsem to pro rodinu. Nekonejte, opakuji, nekonejte pohřební obřad, má duše nepotřebuje klid. Když mě budete potřebovat, řekněte jen tato slova,“ (dědeček mi nikdy neprozradil, jaká slova to byla) „a hned budu tady. Dokud k vám můžu přijít, nehrozí rodině nebezpečí. Bude se vám

vždy dařit dobře, budete vlastnit dostatek medicíny. Netruchlete nad mojí nepřítomností, jsem s vámi i bez těla.'

S těmi slovy vstal a stolička se rozplynula ve vzduchu. Aniž by tomu kouzlu věnoval pozornost, šel přímo k žebříku a neřekl ani ‚nashledanou‘. Byli jsme jako když do nás uhodilo. Nakonec jsem sebral veškerou odvalu a požádal ho: ‚Tak ale u nás aspoň den nebo dva zůstaň. Musíš nám prostě vyprávět, kde teď jsi, a říct celé rodině, co se stalo. Vždyť víš, že bychom všichni rádi slyšeli, jak se ti vede.‘

Jeho odpověď na sebe nedala dlouho čekat: ‚Nesmysl! Co bylo třeba říci, jsem řekl. Teď už se dál mluvit nesmí, jinak se vlákno mezi mnou a vámi přeruší. Jen toto ještě: nejsem teď na Zemi, ale ve vesmíru vlastního druhu. Odtud vás vidím lépe, než bych toho byl odsud schopen. Neunikne mi ani slovíčko, myšlenka, sebemenší pohyb mé rodiny. Spokojte se s tím a dejte se zase do práce. Domluvil jsem.‘

S těmi slovy slézal s žebříku. Dívali jsme se na něj, jak vylézá na koně a zase odjíždí. Po docela malé chvilce vystoupili on i kůň do nebe. Celí zkoprněli jsme za nimi zírali, jak vystupovali stále výš a pak zmizeli.

Potom jsme pohřební slavnost zrušili. Můj bratr Birifor byl dosazen jako kněz a vůdce rodiny a začala pro nás éra nejvyššího hmotného a magického blahobytu. Objevili jsme tajemství šípu ‚násadou napřed‘, dohlížení na vzdálené oblasti a mnoho dalších kouzelných tajemství, o nichž se dozvíš později. Vidíš všechny ty lidi, co nás prosí o obilí? Na základě toho, co nás Sabare naučil, máme co jíst a oni ne. Až dospěješ, poznáš tajemství magie Biriforů. Chceš?‘

„Ano,“ řekl jsem, „chtěl bych se dozvědět všechno o šípu ‚násadou napřed‘. Chtěl bych být lovec jako Sabare a letět do nebe. Ale dědečku, ty jsi mi ještě neřekl, proč mi říkáš bratře.“

„Ano, správně,“ odpověděl. „Jak už jsem ti vyprávěl, stal se ze tvého druhého dědečka *Baomale*, to znamená léčitel rodiny. Ale zemřel ve válce proti bílému muži.“

„Co, oni ho zabili?“ vyhrkl jsem zděšeně.

„Ne, bratře,“ řekl dědeček smutně, „zabil ho šíp ‚násadou napřed‘.“

„To ale neměl dělat,“ řekl jsem zmateně.

„Ano, bratře. To neměl. Ale někdo udělal velikou chybu. Všechno ti vysvětlím, až budeš větší. Ale teď je řada na mně, abych ti připomněl, že jsem ještě nezodpověděl tvoji otázku. Poslouchej tedy!“

Dědeček na otázky neodpovídal přímo. Začínal odpověď tím, že vyprávěl soubor příběhů, které kladenou otázku často vřazovaly do širší souvislosti. Odpověď přišla, když to člověk očekával nejméně,

vbudována do labyrintu napínavých vyprávění. Tak od něj člověk dostal mnohem víc než o co žádal, a odcházel s bohatou kořistí fantastických příběhů.

Se mnou to bylo jinak. Připomínal jsem dědečkovi svoji otázku stále znovu, a během doby mi říkal i předem, kdy odpověď přijde, takže jsem věděl, kdy má žízeň po vědění bude uhašena.

„Po smrti bratra Birifora a obřadu, jímž jsem byl dosazen jako vůdce rodiny,“ pokračoval dědeček, „přišel můj otec Sabare v duchu ke mně a řekl, že zařídí, aby se Birifor vrátil k rodině. Tvoje sestra už tehdy byla na světě. O rok později tvá matka znovu otěhotněla a kdykoliv dítě v ní se mnou mluvilo, říkalo mi bratře. Věděl jsem, že to je Birifor, který se znovu narodí, a že budeš chlapec. Takže jsem čekal na tvé narození. A od noci, když jsi za svítání spatřil u řeky světlo světa, na půli cesty odsud k domu bílého ďábla na kopci, jsem ti takto říkal bratře. Už chápeš?“

„Ne,“ řekl jsem. To bylo pro můj mladý rozum příliš velké sousto. „Jestli jsem Birifor, proč mi pak říkáš Malidoma? A jestli jsem Malidoma, proč mi pak otec a jiní lidé, jako ten jezuitský páter v misii na kopci, říkají Patrice? Co je moje skutečné jméno: Malidoma, bratr, nebo Patrice?“

„Žádné ze jmen neříká zcela, kdo jsi. Ale jedno z nich skoro. To, jímž tě nazývají předkové – Malidoma. Víš, proč to tak je?“

„Ne, dědečku, ale vyprávěj všechno!“ Usadil jsem se blíž a přitulil se k němu. Jeho oděv šířil nesnesitelný pach a já se zase stáhl, abych se neudusil. Když si toho dědeček povšiml, krátce se usmál a přátelsky se na mne díval. Položil mi levou ruku na čelo, vzal moji pravici do své a celou dobu pohlížel k nebi, než začal.

„Nemáš rád zápach oděvu špinavého starce? Miluješ však vůni krásných barevných květin! A víš taky, že krásné vůně vznikají z hrozných? Než může květina šířit svoji sladkou vůni, musí zahrňovat. A vidíš, já musím rovněž zahrňovat, aby rodina Biriforů dobře voněla. To je rád věci.“

„Ale dědečku, ty jsi mluvil o jménech a o mém narození, a teď zase o kytkách...“

„Ano, ano, to o květinách byla malá odbočka. Ale nechci mást tvůj rozumek, který ještě musí růst. Takže kde jsem skončil? Aha, tvé skutečné jméno je Malidoma. Tak ti říkají předkové. Ta ostatní jména jsou věci, jako nástroje, které tě později vysvobodí v dobách nouze. Jméno Patrice ti dali jezuité krátce po narození. Jak víš, jsou tvoji rodiče spřáteleni s bělovousým knězem nahoře na kopci. Zdá se, že mají

rádi jeho medicínu a boha, kterému slouží, a proto sem taky často chodí na návštěvu. Ale já ti říkám, že bůh, který své lidi posílá pryč z jejich vlastní země, musí být opilý těžkým vínem. Před dlouhou dobou změnil tento kněz i jména tvých rodičů, aby chodili častěji do jeho kostela. Nevím, co tvoji rodiče a ten kněz tam nahoře provádějí, a nemám ani v úmyslu se po tom pít.

„Patrice“ bylo jméno, které ti dal kněz tam na kopci. Používej ho, když opouštíš území kmene. „Bratr“ je jméno, kterým ti říkám já. Nikdo jiný k tomu nemá právo. „Birifor“ – no dobře, tak ti tu nikdy nikdo říkat nebude. „Malidoma“ je jméno, které uslyšíš stále znovu, až budeš velký. Buď tedy bdělý a připraven odpovědět. Nikdy nebudeš vědět předem, jakým jménem tě nazvou. To je něco, s čím budeš muset žít. A to pro dnešek stačí.“

Byla už tma a sedláci se vraceli z každodenní práce. Matka přišla jako první, obtížena svazkem suchého dříví, které balancovala ve výši na hlavě. Aby prošla vraty ve dvoře, musela si téměř kleknout, aby nenarazila nahoře a po stranách úzkých vrat.

Matka došla do ohrazeného dvora, sklonila hlavu a složila dřevo vedle ústředního kotle na vaření. Zbavena zátěže, hluboce dýchala, setřela si oslepující pot z očí a odvázala z hlavy široký koš na nošení dřeva. Sestra přišla s vlastním nákladem dřeva – nic těžkého, protože byla ještě malá. Neměla potíže s procházením vraty. Bylo jí teprve šest, ale její vzdělání už začalo. Každé ráno musela následovat matku na pole a vykonávat v menším měřítku povinnosti svého pohlaví.

Bezstarostně složila náklad a šla do kuchyně hledat jídlo. Krátce poté přijel otec. Přicházel domů vždy jako poslední. Jezdil na kole, které přivezl ze Zlatého pobřeží, kde strávil tři a půl roku prací ve zlatých dolech Takouradi a Sakoundé. Bylo to velké anglické kolo. Říkal mu *gawule*, podle dlouhých větví stromu ga, který roste v savaně.

Kolo pro něj bylo požehnáním. Díky němu se dostal na pole vždy jako první a mohl je opustit jako poslední. Pozorovával jsem, jak přijíždí, a obdivoval jeho zručnost. Když tak balancoval se svou štíhlou postavou na úzkém železném sedle, jel tak elegantně, že to vypadalo jako spiknutí mezi ním a kolem.

Stroj přišel o brzdy krátce poté, co se otec vrátil ze Zlatého pobřeží. Aby zastavil, musel z kola vždycky seskočit, když se blížilo k vratům, a chvíli vedle něj běžet. Pak je opřel o stěnu ohrady.

Otec neopouštěl pole nikdy, dokud nevěděl, že všichni ostatní již odešli. Zpátky doma byla jednou z jeho úloh prohlídka všech sedmnácti obydlí usedlosti, kde žije sedmnáct rodin svazku Biriforů, aby se

ujistil, že se každý bez úhony vrátil. Z vícera takových svazků sestává náš klan. A kmen Dagarů sestává zhruba z deseti klanů, čítajících přes půl miliónu lidí. Obývají oblast zhruba o rozloze Massachusetts.*

Naše obydlí bylo první, které otec kontroloval. Žili tam moji rodiče, dědeček, sestra a já. Bylo to první obydlí v řadě, větší než ostatní, a přesto pojímalo méně než desetinu lidí, než obydlí této velikosti běžně pojímá. Důvodem bylo, že polovina místností naší obytné plochy byly místnosti duchů, svátostí předků, a proto přístupné jen dědečkovi, otci a dalším rodinným pohlavárům.

Typický rodinný byt sestává ze dvou hlavních okrsků – příbytku mužů a příbytku žen. Ty jsou na dvoře proti sobě. V mé vsi nespí muž se ženou v téže posteli, a děti spí po řadě v příbytku rodičů. Místnosti, v níž žila matka, se říkalo *zangala*. Byla to velká oválná budova z hlíny a dřeva s postranními přístavky, které vypadaly jako nadměrně velké toalety. V tomto vigvamovém obydlí bez oken panovalo stálé přítmí. Matka a ostatní ženy ve vsi to tak měly raději. Postranní přístavky *zangaly* byly dvě malé kůlny, jedna pro drůbež, druhá pro kozy a ovce. Proti *zangale* se nalézal otcův příbytek, moderněji stavěný a velký asi jako trojlůžková garsonka. Podlahy a stěny všech těchto místností byly opatřeny nátěrem z jílu a tekutého kravského trusu. Měl pokud možno předcházet trhlinám, které vznikají na hliněných budovách.

Mezi oběma příbytky bylo obezděné nádvoří – velký otevřený prostor, kde se lidé večer setkávají nebo kde se konají shromáždění. Jediný příchod k usedlosti se nacházel v ohrazení dvora. Hned vedle byla díra jako průchod pro psy a kočky. Na jedné straně nádvoří byla kuchyně, kde se rozdělával oheň a vařilo se. Strop kuchyně byl černý sazemi a bůh ví čím ještě. Na druhé straně, nalevo od otcova příbytku, byla toaleta a sprcha.

A nakonec tvořila řada menších, společnou černou zdí spojených místností příbytek dědečka a jeho duchů. Nikdo z usedlosti do těchto komor nevstoupil v dědečkově nepřítomnosti. Ale v noci ho bylo slyšet, jak mluví s neznámými bytostmi. Odsud hlídal pole v buši, asi deset kilometrů vzdálená.

* Dnes patří v důsledku nového a starého kolonialismu ke třem různým státům – jsou to Ghana, Pobřeží slonoviny a Burkina Faso. V padesátých letech žilo v mé vsi méně než 250 lidí, dnes je to necelých 200. Důvodem je odchod mládeže z venkova v důsledku rozporů mezi starým a novým životním stylem, hlad vznikající v důsledku ničivých moderních zemědělských technik a jednotvárnost současného kmenového života.

Dědečkův příbytek obsahoval lékárnu celého klanu Biriforů – sbírku kořenů, přes den nasbíranou, v noci připravovanou, pro naléhavé případy všeho druhu. V těchto malých místnostech se soustředil blahobyt – nahlíženo spirituálně, hmotně a magicky – Biriforů. Některé kořeny byly na tělesné nemoci, ale většina na nemoci duše. Na těchto pokojích tedy závisely spirituální radosti i bolesti každého člena rodiny. Každý z nás tam existoval v podobě kamenu, němý, po ruce, k dispozici. Kameny byly jaksi rodným listem každé osoby klanu. Tam se dědeček vydával, když si chtěl udělat obraz o polích fyzických a duchovních energií lidí, o něž se staral. Díky těmto kouzelným prostředkům byl schopen každého z nás v případě potřeby vyšetřit.

Ale dědeček pečoval i o lidi mimo rodinu. Sem tam přišli cizí lidé a žádali o magickou pomoc. A dědeček začal nejdříve dlouhými obřady, které zabraly většinu dne. Někdy s sebou ti cizí lidé přinesli kuřata. Dědeček jim pak za mumlání nesrozumitelných kouzelných slov podřízl krk a vystřikující krev nasměroval na figurky ze dřeva nebo hlíny (ty byly spojeny se stěnou), které znázorňovaly různé duchy. Obřady ho nikdy neomrzely. Potřeboval jsem mnoho let, než jsem pochopil, proč k těmto návštěvám docházelo a jak dědeček těm cizím lidem pomáhal.

Když otec skončil s občůzkou usedlosti, musel se ujistit, zda se na svém místě nachází i všechna domácí zvířata. Pak je na noc zavřel. Nakonec zavřel hlavní vrata a zevnitř je zajistil tím, že je přivázal ke starému, do zdi zapuštěnému pedálu od jízdního kola. Tento „zámek“ byl jedním z otcových vynálezů po návratu ze Zlatého pobřeží.

Otec byl mlčenlivý, ba pochmurný člověk. Nikdo se nezdržoval rád v jeho blízkosti. Dědeček mi vysvětloval, že jeho problémy zesílily od doby, co se stal přívržencem kněze na kopci. Jeho uzavřená, mlčenlivá bytost byla výsledkem mnoha cest, které v raném mládí podnikal mimo oblast dagarského kmene. „Mladistvý, jenž opustí ves krátce po zasvěcení, je zranitelný. Vydává se v nebezpečí, že nebude moci správně zemřít,“ říkával dědeček. Otec začal cestovat v patnácti a usadil se až ve třiceti.

Rozhovory mezi mnou a dědečkem znějí možná velmi „dospěle“, ale není neobvyklé, že se vnukové od dědů dozvědí něco o otcích – a mnohých dalších osobách. Dědeček byl ke mně vždy velmi otevřený. Tak otevřený, že mi to zpětně někdy připadá, jako by úplně zapomněl, že se u člověka, kterého v mé přítomnosti analyzoval, jedná o mého vlastního otce. Mnohé z toho, co o otci říkal, jsem pochopil, až když jsem byl mnohem starší. Ale vzpomínal jsem si na to, protože

to tak často opakoval. Dědeček se mnou vždy mluvil jako rovný s rovným, možná proto, že jeho víra, že jsem jeho bratr, už určitým způsobem obsahovala, že jsem dospělý. Ale ani to není u Dagarů neobvyklý postoj. Občas je slyšet, jak někdo před novorozenětem zvolá: „Ach, jak staře vypadá!“

Když jsem byl starší, chápal jsem lépe duševní konflikty, jež mého otce činily tak ponurým a duchem nepřítomným. Ve věku dvaceti let se po návratu z Pobřeží slonoviny, kde sloužil jako voják v koloniální armádě, poprvé oženil. Z tohoto prvního manželství pocházely dvě dcerky - dvojčata. Čekalo se od něj, že bude sloužit obřad, který musí sloužit každý otec dvojčat. Spočívá v tom, že se dvě hliněné nádoby naplní št'ávou z kořenů a zahrabou se u vchodu usedlosti. Tyto hrnce symbolizují spojení mezi dvěma novorozenaty a duchy, kteří je do rodiny pozvali. Původní důvod tohoto rituálu upadl u Dagarů do zapomnění, jako tolik jiných věcí, ale lidé ho přesto ještě konají, protože to tak dělali i jejich otcové. Podnětem k tomu je i to – jak se ukázalo dlouhou zkušeností – že všichni, kteří tyto rituály nevykonají, jsou pronásledováni neštěstím. Účelem rituálu je nastolit harmonii mezi světem lidí a světem bohů, předků a přírody.

Otec, který přilnul k nové křesťanské víře, pochyboval o hodnotě takových obřadů. Dědeček mu při každé příležitosti poukazoval na nezbytnost a důležitost obřadu. Ale jelikož dědeček byl otcem mého otce, nemohl obřady sám vykonat. Pokaždé, když svého syna upomínal na tuto povinnost, činil se otec hluchým a vykrucoval se. Ve skutečnosti prostě nechtěl urazit bílého kněze a být jím považován za pohanského uctíváče ďábla.

Neboť nejhlubším otcovým strachem bylo přijít do pekla. Jak později doznal, ujistil ho bílý kněz, že Bůh se novorozených dvojčat ujme, a sice lépe, než by to dokázali otcovi předkové. Podle knězových slov byli totiž naši předkové zatraceni k věčným pekelným mukám a už se pěkně smažili v ohni pekelném. Neměli vůbec čas užívat si předkládané oběti. Snažil jsem se představit si dědečkův výraz, když se dozvěděl, že jeho vlastní syn skutečně věří na takový nesmysl.

Jak roky ubíhaly a dvojčata Elisabeth a Marguerite vyrůstala bez problémů, dospěl otec k přesvědčení, že kněz měl pravdu. Ačkoliv dědeček nepolevil v tom, upomínat ho na povinnosti vůči prvorozencům, touto vírou nedokázalo nic otřást. Den za dnem vzrůstala důvěra v křesťanské náboženství. Dědeček se nakonec místo pouhých varování uchýlil k výhrůžkám, a otec už viděl sama sebe jako mučedníka, jako byli muži z Ugandy, kteří v polovině minulého století raději zemře-

li rukama vlastních „pohanských“ stařešinů, než aby zapřeli svou víru v Boha. Později prohlásila katolická církev tyto černochoy za svaté. V přesvědčení, že utrpení působené dědečkem mu zjednává volný vstup do nebe, snášel to otec s radostí.

Mezitím se mu narodily další dvě děti. Katolický kněz na ně okamžitě vylil vodu a pokřtil je na Daniela a Pascala. Dědeček mohl fungovat už jen jako pouhý pozorovatel. Jelikož to byli chlapci a on to měl za povinnost, dal jim tajně dagarská jména. Děvčata-dvojčata mezitím dospěla do věku zasvěcení. Misionář otce ovšem varoval před takovými praktikami, a otec se zpěchoval nechat dívky zasvětit. Strašné rozhodnutí, vždyť jím byly obě odsouzeny k tomu, aby zůstaly po celý život dospívajícími, bez tajného vědění dospělých, které by jim zasvěcení zprostředkovalo. V tomto stádiu vývoje se dědeček vzdal zápasu s tvrdohlavým synem. Vnučky odrostly jeho ochraně. Mohl jen bezmocně přihlížet, jak je stíhá neštěstí, přespříliš rychle na to, aby se mu dalo zabránit.

Jednoho rána Elisabeth procitla se záhadnou nemocí, jejíž diagnózu nikdo nedokázal stanovit. Zemřela už v poledne, dřív než jí misionář mohl dát poslední pomazání. A během jejího pohřbu zemřela Marguerite, zlomená žalem. Bolest pozůstalých vzrůstala v nezměrnost.

Náhlá smrt Marguerity otce nevyhléditelně zranila. Její pohřební obřad však byl jen krátký. Lidé věděli, co se stalo. Dvojčata neumírají ve stejný den. Lidé z naší rodiny prosili otce, aby sloužil smířčí obřad. Mysleli, že by to mohlo zabránit dalšímu neštěstí, když se posmrtně za děvčata vykoná dodatečně onen obřad dvojčat. Ale zřejmě bylo osudem mého otce nechtít slyšet. Místo toho se modlil vroucněji než kdy předtím k cizímu Bohu a nabízel mu svoji bolest jako obětinu. Ve svém poblouznění pohlížel na tragédii jako na zkoušku ukládanou mu Bohem. Neustále opakoval známou větu Otčenáše: „Buď vůle tvá.“

A vůle Hospodinova předčila všechna očekávání. Pascal, nejstarší syn, zemřel dva týdny po pohřbu Elisabethy a Marguerity. Nikdo nevěděl, co ho sklátilo. Hrál si s přáteli a najednou nahlas vykřikl: „Umírám!“ Julia, nešťastná matka, zemřela žalem během pohřbu. Smrt obou dcer už ji nahlodala. Více bolestí už unést nemohla. Zbývali ještě Daniel a otec. Vidím před sebou obrazy dědečka, jak vyráží výkřiky nejhlubší bolesti a bezmoci. Sám otec vzlykal, když mi poprvé tento příběh vyprávěl.

Musel být velmi zatvrzelý, aby při tolika pohromách zůstal pořád ještě věrný své víře. Misionářům nezbývalo než mu domlouvat, aby se modlil ještě víc, ještě vroucněji. Jeho neštěstí připisovali slabosti víry.

Během celé té doby, tak mi otec vyprávěl, ho v noci ve snu trápili duchové ženy a dětí s otázkou: „Proč jsi nám to učinil?“

Po několika dnech hrůzy z těchto návštěv duchů se otec vydal ke kopci, aby kněze přiměl k zásahu. Vrátil se s úděsně prázdným obličejem. jezuité mu dali stejnou ořepanou radu: „Modli se dál!“ Rozerván bolestí, vyčerpán neustálou marnou nadějí, stáhl se otec zcela do ústraní a celé měsíce se dobrovolně uzavřel. Svůj příbytek opouštěl už jen aby se přesvědčil, zda je ještě naživu poslední z těch, kdo pohromu přežili. Ale Danielovi už to bylo lhostejné. Komu by se tak nevedlo? Neboť i jeho duše už se loučila. Nikdo ho nemohl ochránit před nebezpečím, které na něj otec sezval. Bezmocně čekal na smrt a skrýval jen s obtížemi hněv vůči otci, který mu přivodil tak neúnosné ztráty. O pár let později Daniel zemřel, když byl v misijní škole.

Otec to všechno jednoho dne asi už nevydržel. Neboť po několika měsících zmizel. Štván vnitřním neklidem, stal se znovu dobrodruhem. Vydal se ke Zlatému pobřeží, nejprve do Takouradi, pak do Sakoundé, a doufal, že změna pozadí mu pomůže zbavit se bolesti, která ho od úmrtí dětí drtila v železném sevření.

Vrhl se do práce a těžil zlato pro bílé, jimž už obětoval své děti. Po třech letech se vrátil ze Zlatého pobřeží, duševně poněkud zotaven, ale tělesně těžce nemocen. Jeho tvář byla vychrtlá jako tvář starce, a prsa se vzdouvala s každým nádechem. Oči podlité krví a úděsně široce otevřené, jako by viděl strašidlo. Potácel se jako opilý. Jeho nohy vypadaly spíš jako hůlky než jako údy a klapavě na sebe narážely, když se snažil chodit.

Dědeček chtěl otci vysvětlit, proč je nemocen, a upomínal ho znovu na povinnost vůči dětem, živým i mrtvým. Avšak jako stížen prokletím odpovídal otec pořád totéž: zapřemýšlí o tom.

Otec byl pyšný na anglické kolo, které vpašoval do kmene. Bylo pro něj důležitější než zdraví, se kterým to bylo den za dnem horší. Rozhodl se dokonce znovu se oženit. Kladl jsem si vždy otázku, jak si matka mohla vzít tak nemocného člověka. Bylo to kvůli anglickému kolu, nebo proto, že jí dědeček jako hlava rodiny vlil naději, že se zase vše spraví? Otec mezitím opět začal se zbožnými aktivitami s knězi, jako by nic. Ale každý věděl, že předkové nikdy nezapomenou.

Neustále se to horšilo, až už otec nemohl chodit. Dny trávil spánkem, o nocích vyl bolestí v prsou, břichu a zádech.

Nakonec mu dědeček musel ujasnit, že už má jen pár dní života, pokud konečně nedostojí svým povinnostem. Zachvácen panikou, že bude muset zemřít, ač se právě oženil, nařídil otec obřad za dvojčata.

Přinesly se dva hliněné hrnce a naplnily se vodou z podsvětí. Tato voda byla uchovávána ve zvláštním svatostánku u vchodu do matčina pokoje. Poté otec posypal popelem zemi kolem nádvoří, aby udržel zlovlné duchy pryč od budov. Pak začal vlastní rituál. Trval celý den. To, co je obyčejně jednoduchým gestem vůči duchům, se nyní, jelikož to otec neustále odsouval, muselo provádět s nejvyšší přesností.

Zanedlouho se otci dařilo lépe. Rychle se zotavoval. Koncem prvního týdne už zase mohl chodit a koncem dalšího se cítil dostatečně silný na to, aby šel na pole. Bolesti téměř ustaly.

Od té doby se změnil jeho postoj, snad proto, že se mu ujasnilo, že na stezkách bílého muže a jeho duchovního zaměření číhá smrt. Začal zase poslouchat předky. Byl sice v neděli přítomen mši a nadále se přátelil s bělovousým knězem na kopci, který ho tak oklamal, ale naslouchal teď ochotně i dědečkovi. Po všech těch tragédiích se narodila má sestra, a otec vykonal příslušné obřady. Šťastná událost ho oživila, a sestře prospívala radost, kterou mu působila. I ona však byla odvedena na kopec pokřtěna.

Narodil jsem se tři roky po sestře, krátce po svátku žní. Bylo to za rozbřesku a bylo velmi chladno. Narodil jsem se venku, v půli cesty mezi rodinným obydlím a nemocnicí bílého muže. Dodnes si kladu otázku, co by ze mne bylo, kdybych přišel na svět v těch moderních, sterilních prostorách. Můj život by jistě probíhal zcela jinak. Rád si pohrávám s myšlenkou, že už jsem to možná věděl v matčině břiše, vzal to do vlastních rukou a vymínil si, že se chci narodit ve volné přírodě. Bylo to též důvodem, proč jsem o dvacet let později našel cestu zpět domů? A často si také kladu otázku, zdali ta okolnost, že jsem přišel na svět mezi vsí a budovami bílého muže, má cosi společného s pocitem, že se nacházím v prostorách mezi dvěma světy.

Tak jako sestra jsem byl i já pokřtěn na misijním kopečku a obdržel jméno Patrice. Ale dědeček mne zanesl do rodinné knihy jako „Malidomu“, někoho, kdo bude „přítelem cizinci i nepříteli“. Věděl, že se většina mého života odehraje mimo kmen. To mi připraví nesčetné obtíže, které však poslouží pouze účelu, připravit mi radost. Bylo jeho povinností připravit mě před svou smrtí na těžký život, který přede mnou ležel.

Dědeček mne nazval „Malidoma“ i z důvodů, které se týkaly zákona předků. Jelikož zastával v domě strážní úřad, jako prostředník mezi mrtvými a živými, očekával, že i jeho vnuk bude předky uznán. Jako prvnímu mužskému potomkovi rodiny byly mé povinnosti už dány předem. První mužský potomek musí být připraven na to, že převezme

pěči o rodinné svátosti, až zemře otec, úřadující kněz. Později jsem zjistil, že při mé výchově došlo k odklonu od této tradice. Neboť mým osudem bylo obstát v nebezpečí a nechat se spolknout světem bílého muže.

KAPITOLA 2

ROZLOUČENÍ S DĚDEČKEM

Dědeček zemřel, když jsem prožíval čtvrté období dešťů ve svém životě. Byl jsem tak zvyklý na to, zdržovat se v jeho blízkosti, zatímco dospělí muži a ženy pracovali venku na polích, že jsem potřeboval celou dobu na to, než jsem pochopil, že se s ním už nikdy nesetkám. Od mého zvláštního zážitku v buši držela matka slovo a nikdy už mne s sebou nevzala, když venku sbírala dříví na oheň. Tak byl i v oněch dnech mým jediným společníkem dědeček.

Když jsem se jednoho dne potuloval kolem a hledal ho, viděl jsem, že na jeho prahu stále ještě leží rosa. To mi bylo záhadou, vždyť byl obvykle už dlouho před východem slunce vzhůru a na nohou. Večer předtím jsem viděl otce jít do dědečkova pokoje. Zůstal tam dlouho, a když se vracel, díval se velmi smutně. Strnule hleděl před sebe a odebral se do matčiny zangaly, aniž by si mne povšiml. Když se zase objevil, držel v ruce popel. Zčásti jej nasypal před dědečkovy dveře, zčásti před svůj vlastní pokoj, přičemž vytvářel přímou linii. Pak vyšel před usedlost a sypal popel v přímé linii i před hlavními vraty. Celou dobu jsem mu při tomto podivném rituálu přihlížel, ale když jsem vyšel ven a chtěl s ním mluvit, vyšvihl se nervózně na anglické kolo a beze slov odjel. Ztratil jsem ho z očí, když zahrnul za roh domu. Zklamaně jsem běžel zpátky do usedlosti a přemítal, kam teď jít. Nikdo nebyl doma kromě mne a dědečka.

Nejdřív jsem si myslel, že bych ho měl zavolat, potom, že by bylo nejlepší prostě jít dovnitř. Ale nakonec jsem se nerozhodl ani pro jednu z obou možností. Dědečkova ložnice byla pokojem duchů, a bylo mi vstřípeno nikdy ho nevyrušovat, když se tam zavře. Takže mi připadalo rozumnější chvíli počkat. Vyběhl jsem zase před usedlost.

Naše prosná pole se rozprostírala jako zelený koberec, kam oko dohlédlo. Uprostřed koberce se dal rozeznat temný prstenec studně, která nám sloužila za vodní nádrž během období dešťů. Kolem se hemžili ptáci a kuřata. Neviděl jsem je, protože prso je mému pohledu skrývalo, ale podle kdákání a štěbetání, které odtamtud ke mně doléhalo, jsem usoudil, že jich tam musí být celá spousta. Dále nalevo mi dva majestátné zelené baobaby připomínaly všechny ty příběhy, které mi dědeček o nich vypravoval. Jak říkal, v noci osvětlovali všemožní kouzelníci jejich větve, a listí zářilo ohněm bílým jako mléko,

který je přesto nestrávil. Vyprávěl mi také, že tito kouzelníci znají tajemství, jak v noci oddělit duši od těla a proměnit ji v nekonečné světlo. Pošťěstilo se mi pohnout dědečka ke slibu, že mi ze střechy jednou v noci jejich ohňostroj ukáže, ale nikdy to nedodržel. S těmi myšlenkami jsem dospěl až k baobabům a stál teď hluboko v jejich stínu. Vedle obrovských kmenů a pod mohutnými větvemi, obtíženými šedými, ještě nezralými plody, jsem se najednou cítil velice malý. Pobíhal jsem mezi stromy a hledal usilovně pozůstatky rituálu, který slavili kouzelníci předešlé noci.

Nakonec jsem se rozhodl jít znovu domů, neboť teď už bude dědeček určitě vzhůru. K mému zklamání byly jeho dveře pořád ještě pevně zavřeny. Podíval jsem se do pokoje, v němž jsem bydlel s matkou a sourozenci. Ani tam nikdo nebyl. Šel jsem k otcovým dveřím a přitiskl se na ně, ale byly rovněž zavřené. Vraceje se k dědečkovým dveřím, chvíli jsem se na ně díval, pak jsem se zhluboka nadechl, váhavě zaklepal a zavolaal: „Dědečku.“

„Pojď dál,“ odvětil slabý hlas, „nemůžu ven.“

S bušícím srdcem jsem otevřel dveře, vyšel dva schůdky nahoru, dva zase dolů a stál v dědečkově pokoji. Nic jsem neviděl. Bylo to jako vstoupit do jeskyně nebo vejít do noci. Místnost byla tak temná, že jsem si uvědomil, že by se v ní dalo spát navždy. Kromě mrňavého otvoru ve střeše, jímž zvenčí dovnitř svítil mrňavý kousíček ohromného nebe, bylo všechno včetně dědečka zahaleno hustou temnotou.

„Pojď sem, bratře, a dej pozor, ať mi nestoupneš na medicínu,“ řekl dědeček tichým, třaslavým hlasem. „Co jsi dnes dělal?“

Trochu jsem váhal, než jsem odpověděl. „Kde jsi, dědečku?“

„Tady, přímo před tebou. Nevidíš mě?“

Sebral jsem odvalu, opatrně jsem se blížil a když se mé prsty u nohou dotkly hliněné lavice, která dědečkovi sloužila za lože, posadil jsem se. Ležel na ní natažený, s prosnou slámou jako matrací a s pískem naplněným lněným vakem jako polštářem. Byl oblečen tak, jak jsem ho vídal vždycky, ve svém starém bubu.

Trvalo chvíli, než mé oči přivykly temnotě. Dědeček mne zatím ještě nikdy nevzal do svého pokoje a já byl zvědavý na příbytek, obklopený tajemstvím. Dědečkův pokoj byl skutečně kouzelná místnost, tak neobvyklá, že jsem měl pocit, že se vůbec nenalézám na naší usedlosti. Na každé stěně se nalézala řada nádob všeho druhu. Většinou to byly hliněné hrnce, u jiných se jednalo o vyboulené staré konzervy a lahve. Zdálo se, že každá nádoba něco obsahuje. Na stropě visely tucty dýní, jiné, téměř stejně velké, byly pečlivě zavěšeny na stěnách.

Ty větší tvořily široký kruh kolem středu stropu, ty menší kruh kolem mrňavého střešního otvoru. Tyhle hliněné hrnce, plechovky a dýně tvořily komplikované vzorce a přesně spolu souvisely. Jejich uspořádání bylo dílem člověka, který velice přesně věděl, co dělá. Každá dýně byla upevněna na provaze, který sestupoval od střešního otvoru, kromě toho byly všechny navzájem svázány v síť, končící na dědečkově posteli. Umnost toho všeho byla úžasná.

„Byl jsi už někdy v tomto pokoji?“ zeptal se dědeček, přičemž zase upoutal moji pozornost na sebe. Mlčky mne pozoroval, zatímco jsem se v pokoji rozhlížel.

Překvapeně jsem zaprotestoval: „Ale vždyť jsi mne sem nikdy nepustil!“

„To je pravda. Dokud můj odchod ještě nebyl hotová věc, nesměl jsem ti vstup dovolit, protože jsi ještě nedosáhl věku zasvěcení.“ Ve slabém světle jsem viděl, jak na mně jeho pohled něžně spočívá. Nevěděl jsem, co říct.

Pokračoval: „Brzy odejdu. Ale než půjdu, musím ti předat poselství předků.“ Dědeček zvažněl a hleděl na strop, oči jako by upřené na onen svět.

„Malidomo, teď ještě nejsi na má slova připraven. Ale možná je to tak lepší. Nepřerušuj mě, dokud budu mluvit! Nesděluj ti moje vlastní myšlenky, ani to není jen nějaký příběh. Jsou to věci, které se tě týkají, a musíš je dobře podržet v paměti, až budeš větší. Duch za věcmi, které tu v tomto pokoji vidíš, mne teď používá, aby k tobě promluvil. Nemá ústa. Ale já je mám a jsme přátelé. Rozumíš? Jestli ne, taky to nevaď. Nehraje to teď roli. Později, až budeš starší, ti někdo připomene to, co ti dnes řeknu.“

Dědeček měl pravdu. Když jsem byl starší a hotov uslyšet, pomohl mi Guisso, jeden ze stařešinů našeho kmene, abych si vzpomněl. To, co vám teď sděluji, pramení z Guissem vyvolané vzpomínky. Pochopil trýznivou jedinečnost mého osudu a doufal, že mi při jeho naplnění může být nápomocen, jakmile budu zasvěcen a stanu se mužem.

Každé slovo, které dědeček toho dne pronesl, opouštělo jen pomalu jeho rty. S každou větou si dával nekonečně na čas. Po každé větě následovalo dlouhé, vážné, významné mlčení. Bylo to, jako by dědeček najednou nebyl člověkem. Byl oddělen od svého hlasu, jako by někdo mluvil těsně vedle něj, skrze něj. Cítil jsem přítomnost této duchovní bytosti pod pískovým polštářem, na němž spočívala dědečkova hlava.

„Malidomo, sebevětší úsilí nemá smyslu, pokud by nesloužilo lidem. Je tvým určením následovat bílého muže, a nám máš sloužit jako

oko usedlosti, jako ucho tvých mnohých bratří a jako ústa tvého kmeně. Mysli na má slova! Pocházíš od vody, v naší tradici symbolu míru a smíření. Má v naší mytologii také svůj směr: sever, směr, jímž hledíš, když ti po pravici vychází slunce. Je to místo, odkud přicházejí všichni, kteří mají co říct duším druhých lidí. Ty ale musíš jít na západ, aby ses tam naučil moudrosti národů a předal jim naši moudrost. Budeš zasvěcen do kouzla bílého muže. Tvůj lid to od tebe vyžaduje. Jsem kvůli tobě sklíčen. Všude na tebe čeká zloba. Ale můj duch bude s tebou.

Velice brzy opustíš svoji rodinu – již se to téměř děje – a velice brzy už nebudu u tebe. Avšak v časech nouze bude Tingan, bůh naší země, tvým útočištěm a bude tě střežit před bouřemi nepřátelství a čiré nenávisti. Na své cestě nebudeš nikdy sám. Ale ani se nevrátíš bez úhony. Cesty bělochů vyčerpávají síly. Až se vrátíš, bude všechno, co ses naučil mimo kmen, vzbuzovat naši nedůvěru. Budeš už jen zčásti Dagarou. Budeš pociťovat velikou bolest. Budeš se dovolávat otce, který však není ochoten tě utěšit. Budeš se dovolávat matky, která tě uslyší teprve až budeš jednat tak jako dřív.

Když pak budeš muset podruhé opustit teplý klín rodiny, budeš nucen vybudovat si nový svět. Bude to svět, v němž je přítomen Patrice, a Malidoma je nepřítomen. Neměj strach, až k tomu dojde. Budeš se muset podrobit dagarskému obřadu zasvěcení, než plně pochopíš, kdo jsi. Uč se na cestě bludištěm bílého světa, světa železa, jaká idea se skrývá za strojem – nebo tě spolkně.“

Připadalo mi, jako bych dědečka mezitím ztratil z očí. Ačkoliv jsem seděl přímo napravo od něj, už jsem ho neviděl. Hlas, který jsem slyšel, nepřicházel z určitého směru, nýbrž jaksi z těch nesčetných nádob na stěnách místnosti. Bylo to, jako by stěny samy mluvily, a tóny vysílaly všemi směry svou ozvěnu jako v rozeznělém zvonu. Dědeček mne přenesl do kouzelného světa, v němž jsem i já sám byl proměněn. Řítily se na mne tisíce obrazů dosud nezřehného světa, všechny živé a skutečné: příšerní, vysoko na nebi vznášející se kovoví ptáci, kteří v útrokách nosili lidi, domy a ulice, které pokrývaly Zemi, kam až oko dohlédlo, domy, které dosahovaly až do nebe a vedle nichž vypadali lidé, stromy a všechno ostatní jako trpaslíci...

Zmocnila se mě závrať a musel jsem si lehnout. Ale když jsem se o to snažil, přesto jsem se chladné podlaze dědečkova pokoje nepřiblí-

žil. Byl jsem náhle unesen do vyšší vrstvy vědomí, kde už jsem nebyl dítě. Stal jsem se mudrcem bez určitého věku. Nikdy předtím jsem takové místo neviděl ani o něm nesnil. Ale chápal jsem odsud všechno, co dědeček říkal. Jako omámen a v moci mých myšlenek jsem naslouchal hlasu, který ke mně skrze dědečka doléhal.

„Před dávnou, dávnou dobou přišli běloši do země našeho národa a začali s námi válčit. Byli vyzbrojeni mohutnými stroji, dunícími jako blížící se bouře. A oloupili příslušníky našeho kmene o život. Nakonec jsme však boj vyhráli díky magickému *Pintulu*, šípu násadou napřed. Zasel mezi ně símě smrti. Nesčetněkrát jsem ho sám v této místnosti vystřelil. Na nějakou dobu Birifory a Dagary zachránil. A bílí muži umírali, aniž by věděli, co je usmrtilo.

Pak jsme měli pokoj, ale ne nadlouho. Už brzy přišlo ještě víc bělochů. Francouzi ze západu a Angličané z východu. Sevřeli nás do kleští. Poslali jsme děti a ženy do hustých lesů a svolali jsme všechny zasvěcené muže, aby dali za kmen svůj život. Tvůj pradědeček zasvětil ještě další lidi do tajemství *Pintulu*. Naši lidé si věřili, vzrušení a opojení posledním vítězstvím. Válka trvala celý rok. Neboť čím víc bílých prasat bylo naší největší zbraní, *Pintulem*, posláno na smrt, tím víc se jich jako kouzlem objevovalo. Přes den se naši lidé nacházeli v celkem špatném stavu, neboť tehdy bílá prasata bojovala nejlépe. Jejich stroje metaly stovky želez do našich zástupů a zabíjely naše muže. V noci se však běloši skrývali v lese, který je pro *Pintul* jako otevřené prostranství. Strašlivý šíp šířil smrt a zkázu v jejich noclehu a vracel se, aby byl připraven k dalšímu nasazení. Takže vítězili ve dne a my v noci.

Jednoho dne přišla stráž z tábora žen a vyprávěla nám podivný příběh. U žen se objevilo pár bělochů a dali jim potraviny, léky a oděv. Posel sám byl oblečen jako běloch. Co dělat? Náš zákon požaduje nezraňovat nikoho, jedině že by byl člověk sám zraňován. Svolala se válečná rada a rozhodli jsme se uzavřít s nepřítelem mír. Ach, jaké dalekosáhlé rozhodnutí, jací blázni jsme byli! Nevznášeli jsme požadavky, neuzavírali kompromisy, nýbrž válku jsme prostě ukončili tím, že jsme odmítli bojovat.

Tak přišli běloši a usídlili se. Stavěli domy z kamene a velké silnice po celé zemi a nutili naše lidi, aby pro ně pracovali. Dokonce od nás vyžadovali daně. Vnikli na naše území a my jsme proti tomu nemohli nic dělat. Řekli nám, že naše modly ztratily moc a že je musíme odstranit ze svých domů. Mnohé hlavy rodin to učinily, protože se strachovaly o život. Můj otec byl jedním z mála, kteří se rozkazům

bílých vzepřeli. Z toho důvodu je dnes naše rodina jednou z největších. Všichni, kteří zahodili své modly, krátce poté zemřeli. Tingan se o to postaral. Rodiny, které bílého muže poslechy, se rozpadly. V okamžiku byly vyhlazeny tucty rodin.

Proto někteří tvrdí, že duchové pomsty předků se postarali o to, aby se bílý muž stal chytřejším a silnějším než my. Dobył naši zemi, protože jsme sami byli tak zaslepení. Tvůj otec je jednou z jejich obětí, ale naštěstí obětí, která ještě žije. A víš taky, proč? Protože jsme nezníčili naši modlu. Jednoho dne pochopí i on, proč člověk nikdy, za žádných okolností, nesmí opustit vlastní cestu. Když se zpronevěříš zákonu předků, přivoláváš automaticky trest. V případě tvého otce bylo prorokováno, že jeho srdce roztaje před fetišem bílého muže a že ho bude následovat. Ale nebylo mu přisouzeno zabřednout do té bídy příliš hluboko, jen tak hluboko, aby tím našemu národu cosi ukázal, příklad cest bílého muže. Nemoc tvého otce byla předky seslaným varováním, nepokračovat v té cestě. Vidíš, škoda ho poučila. Nemyslím, že chce pořád ještě cestovat.“

Dědeček se odmlčel. Zvláštní atmosféra v pokoji se rozplynula. Mé vědomí se vrátilo do normální polohy, do všednosti. Viděl jsem teď dědečka jako obyčejného člověka. Jeho tvář se leskla potem, jako pomazána posvátným olejem, tváře měl hladké a oblé, téměř bez vrásek, jako by najednou zase omládl. Vypadal skutečně o dvacet let mladší. Jeho oči, vlhké slzami, jasně zářily. Ptal jsem se sám sebe, proč asi plakal. Vypadal jako někdo, kdo se zrovna vrátil z otřesného pohřebního obřadu a musí si teprve zase zvykat na normální život. Byl zbrocen potem. Jeho dvě cesty do budoucnosti a zpátky do minulosti ho stály většinu energie. Později, když jsem byl starší, jsem si na tento okamžik s dědečkem vzpomínal jako na nejintenzivnější zkušenost učení v celém mém životě.

Venku se žhoucí sluneční kotouč připravoval k odpočinku. Myslel jsem na rodiče daleko venku na polích, jak se teď asi chystají vyrazit k zaslouženému večernímu klidu. Tichý vzduch byl pojednou rozeřván puknutím hliněného hrnce – byl to pravděpodobně hrnec, který jsme předešlého dne použili k večeři. Nikdo neměl nikdy čas na to, vyčistit ho ještě před spaním. Lidé, kteří jsou znavení celodenní prací, kteří musejí za rozbřesku zase vstávat a nepřetržitě vykonávat nejtěžší tělesnou práci, nemají prostě na domácí práce čas. Bezprostředně po puknutí hrnce následoval dusot kopyt. Hlavní vrata byla otevřená a dovnitř se draly kozy a ovce a hledaly odpadky na doplnění svého travnatého jídelníčku.

„Jdi a vyžeň ta hloupá zvířata ze dvora!“ rozkázal dědeček. Vyskočil jsem, abych dobytek zaplašil.

„A zavři vrata, než se vrátíš,“ dodal. Už jsem byl u dveří. Zvířata cítila, že někdo jde, protože se obrátila a byla venku, než jsem mohl ušetřit jediný kopanec. Rozbila hliněný hrnec, a všechno, co chutnalo po jídle, vylízala. Věděl jsem, že až se matka vrátí, moc mi vyhubuje, že jsem zapomněl zavřít vrata, když jsem se vracel z výletu k baobabu. Ale teď už se nedalo nic dělat. Mohl jsem jen vrata rychle zavřít a běžet zpátky do dědečkova pokoje.

„Trvalo ti to dlouho. Nechtěly kozy pryč? Měli bychom to dokončit, pak můžeš čekat na rodiče. Rád bych si trochu odpočinul.“

Dědeček se napřímil a opřel se o polštář naplněný pískem. Přistoupil jsem blíž a posadil se na konec jeho matrace, která byla teplá a prosáklá potem. Z ničeho nic zase přijal nepozemský vzhled a skrze jeho tělo začal hovořit hlas, silně a pronikavě.

„Už brzy opustíš tento dům a budeš zkoumat zemi *nipula*, bělocha,“ začal. „Nebude to lehké, naopak, bude to to nejtěžší, co tě v životě čeká. Trýzní mě to, protože pro tebe nemůžu nic udělat. Co je dáno, je dáno. Předkové nám řekli, že nejlepším způsobem jak se dozvědět, kdo *nipula* je, je zcela se mu přiblížit. Železo řezá železo. Ale železo může řezat železo, jen když se železa také dotkne. Přání takového vědění je jedna věc, ale opravdu si je osvojit je věc druhá. Vůle předků se musí naplnit. Ale až budeš plnit svou životní úlohu, myslí na to, že tvé kořeny jsou zde u nás. Říkám to, protože vím, jaké těžkosti na tebe čekají. Budeš vystřelen do prázdna jako šíp, budeš muset letět jako pták a vnořit se do vody jako aligátor na dno řeky. Ale myslí na to, že šíp, vystřelený do vzduchu, se nevyhnutelně vrátí zpět k zemi. A ať vyletí pták jakkoliv vysoko, nikdy nezapomene vrátit se zpět na zem. Aligátor se může ponořit hluboko, ale musí se zase vynořit, aby se nadechl. Mysli na to, odkud pocházíš! A jakmile objevíš tajemství *nipula*, běž, byť bys byl na druhé straně světa, běž zpátky a řekni nám to. Jsi Birifor, bratře, bývalý kněz kmene. Ve tvé ruce spočívá osud tisíců duší tvého národa. Mysli na to, tvé jméno tě zavazuje pro ně trpět. Buď připraven, Birifore! Proto jsi se vrátil. Zdravím tě. Musím jít.“

S těmi slovy se dědeček natáhl a klesl zpět na matraci, oči směřující ke stropu. Nedostávalo se mi slov. Nechápal jsem skutečně, co říkal. Pochopení se dostaví později, až budu starší a až mi pomohou si vzpomenout. Dědeček zavřel oči a zůstal potichu, jako by spal. I moje myšlení dřímalo, nakaženo jeho mlčením. Nemohl jsem dospět k rozhodnutí. Mám ztemňující se pokoj opustit, nebo zůstat? Moje neroz-

hodnost mě trýznila, ale zároveň jsem cítil, jak do mě zády proudí hluboký mír. Bylo to, jako by mi nějaký duch foukal na záda čerstvý vzduch. Čerstvost mi pronikala do těla, až jsem myslel, že taky usnu.

Nevím, jak dlouho jsem setrval v tom stavu. To, na co si zase vzpomínám, je návrat pracovníků z pole a velký třesk, jak matka uprostřed nádvoří odložila náklad suchého dříví. Tyto zvuky mne navrátily do skutečnosti a já žasl, jak rychle den uběhl. Pomalu jsem se plížil ke dveřím a soustředil se, abych nenarazil na dýně uprostřed pokoje.

Venku byla tma. Obloha byla jako obvykle poseta nesčítelnými světlymi body, které tančily podle rytmu neslyšitelného bubnu. V dálce na západě jsem ještě viděl místo, kde zašlo slunce. Všechno ostatní bylo zahaleno do závoje tajuplné temnoty.

Brzy se vrátil otec. Postavil anglické kolo do dvora a vřítel se do dědečkova pokoje. Potuloval jsem se kolem a hledal jsem matku, protože jsem celý den nejedl a měl jsem hrozný hlad. Našel jsem ji odpočívát ve velké síni. Jako by už věděla, proč k ní přicházím, ukázala na své levé prso a pohodlně se usadila. Ačkoliv už jsem byl dávno odstaven a přijímal pevnou potravu, kojila mne matka ještě sem tam, jako jakousi přesnídávkou, když zrovna nebylo nic jiného nebo když měla pocit, že potřebuju něžnost a povzbuzení. Den s dědečkem byl vzrušující a vyčerpá mé mladé síly do krajnosti.

Nevím už, jak dlouho jsem ležel na matčině prsu. Každopádně mě náhle vyburcoval rámus motorů před domem. Matka mne odstrčila stranou a vyskočila. Zůstal jsem jako omámen ještě chvíli v temnotě a nakonec jsem jí následoval. Otec Maillot, jezuitský kněz, který rodinu vždy navštěvoval, stál na dvoře a mluvil velmi nahlas a velmi špatnou dagarštinou. Obklopovalo ho vícero lidí, většina z jiných usedlostí. Otec Maillot vyštěkl povel a otec a ještě někdo šli do dědečkova pokoje a vynesli dědečka ven. Lidé pomáhali nést a dostali ho na dvůr. Následoval jsem je. Položili dědečka a pár jeho věcí do vozu. Krátce poté zavyl motor, reflektory zalily dvůr jasným světlem, vůz se otočil a odjížděl směrem k misijnímu kopci.

Otec si bral kolo. Běžel jsem k němu a ptal se: „Kam vezou dědečka?“

„Na ošetřovnu.“

„Jdu s tebou,“ řekl jsem.

„Dnes v noci bude velmi chladno a ty nejsi dost teple oblečený. Jdi zase dovnitř a počkej tam. Já se pak vrátím.“

Křičel jsem a vrískal a jako šílenec jsem se vrhl na zem, mrskaje nohama ve vzduchu. Tu si otec hluboce povzdychl, nevěda, zda se má

na mne zlobit či ne. To další, na co si vzpomínám, je, že jsem seděl za ním na nosiči.

Ošetrovna byla postavena pár let poté, co se misionáři usadili v Danu. Byl to tentýž revír, jemuž jsem se prozřetelně vyhnul, když jsem se měl narodit. První jezuita, který do naší oblasti vstoupil, vypadal jako badatel. Prvních šest měsíců strávil v chatrči na úpatí kopce. Teď na tom místě stojí správní budova – zřízená pro bílou koloniální vládu – a kostel. Byl to předvoj dalších jezuitů a budoval stále se rozrůstající křesťanskou obec. Když přišli další, zřídili pro sebe velký dům a kostel, který byl pro každého otevřen, všechno nahoře na kopci. Z východní části údolí bylo dobře vidět kostelní věž. Neznal jsem nikoho z těch lidí, kromě otce Maillota, který nás ve vsi častěji navštěvoval.

U kostela bylo pár budov, kde se nemocní ošetřovali moderní medicínou. Tam dopravili dědečka. Nějaký tlustý člověk ho vyšetřoval, a my čekali. Pak ho odnesli do nemocničního pokoje, a tam pak v bezvědomí ležel. Volal jsem ho, vrhl se k němu a chytil ho za ruku.

„Nesahej na něj,“ zvolal otec. Dědeček však otevřel oči, a když mne spatřil, přátelsky se usmál a zase je zavřel. Posadil jsem se těsně k němu a vsunul mu svoji levou do pravé ruky. Nikdo nic neříkal. Na všech tvářích ležel hluboký smutek. Nevím proč, ale nedělal jsem si starosti, dokud tu dědeček byl.

Když jsem se ráno probudil, nebyl jsem už vedle dědečka, ale ležel jsem v rohu betonové komůrky. Protáhl jsem se, protřel si oči a rozhlédl se. Slunce už vyšlo. Jeho paprsky mne střešou z vlnitého plechu pářily na kůži. Dědeček ležel pořád tam, kde jsem ho viděl včera v noci, a jako by tvrdě spal. Vzal jsem ho za ruku a volal, docela nahlas. Neodpovídal. I když jsem znovu volal, mlčel. Otec poblíž nebyl, a z mnoha dalších obyvatel vsi v místnosti jsem neznal žádného. Přesto jsem nějak cítil, že to musejí být náčelníci jiných dvorců. Tázavě jsem se na ně díval: proč dědeček ještě spí?

„Už ho nikdy neuslyšíš promluvit,“ řekl jeden z nich.

„Je teď duchem,“ řekl jiný.

Pořád jsem nerozuměl, ale ostýchal jsem se zeptat. Zaraženě jsem se posadil a mlčel. Až za dlouho se vrátil otec s lékařem, který vyšetřoval dědečka včera v noci. Lékař vykonal stejný obřad a zase odešel. Nato se otec s vážným výrazem postavil před dědečkovu postel. Držel v ruce cosi, co vypadalo jako ocas se dvěma držadly, ozdobený mušlemi kauri. Rozprostřel tu věc a vložil ji dědečkovi do ruky.

Jakmile se ocas dotkl ruky, otevřel dědeček oči a vzpřímil se, zcela pomalými pohyby. Vypadal velice zvláštně. Jelikož ocas, který mu

otec vložil do ruky, nechtěl pustit, nemohl se o ruku opírat. To na mě působilo naprosto podivně. Normálně potřeboval dědeček na vstávání nekonečně dlouho. Nejdřív se obracel se sténáním a vzdycháním na břicho. Pak zabořil ruce do matrace a přitahoval nohy, jednu po druhé. Od té doby mu při každém pohybu unikl zastřený výkřik, až nakonec stál na obou nohou. Ale tentokrát to bylo jinak.

Dědečkův trup se vzpřímil, jakoby tažen neviditelnými rukama, a spočinul chvíli bez hnutí. Poslušny stejného impulsu, svezly se teď jeho nohy přes okraj postele, praskající jak suché listí. Vzalo mi to řeč a upoután jsem přihlížel. Zdálo se, že i všichni ostatní jsou fascinováni. Teď se začal stavět na nohy, jako natažený hodinový stroj, jeho tělo se podobalo soše ducha dole ve vsi. Nejen že jsem upoután přihlížel, ale také jsem se bál, že by mohl ztratit rovnováhu a zlomit si vaz. Nikdo nemůže takhle vstát, aniž by se přitom přidržoval jednou nebo oběma rukama. Ale u dědečka, jen co se bosé nohy dotkly země, už bylo vidět, jak se napínají a rozpínají svaly lýtek pod tenkou tmavou kůží. Pak stál náhle zpříma.

Sotva se ten div dokonat, vrhl jsem se k němu a chytil ho za volnou, pravou ruku. Otec se pohnul, aby mne zadržel, pak se ale rozmyslel jinak.

Velitelským tónem promluvil pár slov k dědečkovi v tajném prajazyce. Dědeček neodpověděl, jen opustili místnost, otec napřed a delegace vzadu. Šel jsem dědečkovi po pravici a stále ho držel za ruku. Pohyboval se zvláště – příliš zpříma, příliš energicky, docela nepřirozeně, reagoval však na každou překážku. Venku se k nám připojil dav a utvořil kolem nás kruh. Byl jsem sice ještě příliš mladý na to, abych pochopil smysl tohoto rituálu a proč všichni ti lidé spolu nemluvili, ale radoval jsem se, že můžu jít s dědečkem domů – i když se mnou zjevně nechtěl mluvit.

Sedmikilometrový pochod trval čtyři hodiny. Mrtví jdou pomalu. Nemají naspěch. Museli jsme dojít domů asi v poledne, protože když jsme dorazili, stoupal každý na svůj stín. Lidé, které jsme cestou potkali, se zastavovali, sešli z cesty a dostali vážný výraz. Přicházeli ze všech směrů a čekali na dědečka. Ti, kteří přišli nejdřív, seděli ve stínu stromů, které obklopovaly usedlost, ostatní stáli na palčivém slunci. Přicházelo stále víc lidí. Když jsme dosáhli dvora za hlavní branou, procesí se zastavilo. Pět starců vyšlo z nádvoří a pozdravilo nás zbožnými slovy, přičemž se slavnostním výrazem padli na kolena. Byl jsem docela pyšný, že stojím tak ve středu pozornosti. Něco k dědečkovi zamumlali. Pořád ještě neodpovídal, ale zdálo se, že to nevdává.

Musím tu krátce zastavit, abych vložil poznámku. Každá kultura má jiný vztah ke svým mrtvým, a vím velice dobře, že ve společnosti s mrakodrapy a vysoce vyvinutou technikou mrtví nechodí. Místo toho jsou uloženi do krásných, drahých rakví, a odvázeni na hřbitov v elegantních černých vozech. Jsou pokud možno co nejrychleji odstraněni ze zorného pole živých, aby život mohl nerušeně pokračovat.

Proč však tam, odkud pocházím, mrtví chodí? Chodí, protože jsou pro živé stejně důležité jako před smrtí. Jsou pak dokonce ještě důležitější, jak dokazují naše dlouhé, vypracované pohřební rituály. Jejich tělo neskrýváme – chceme je naopak zřetelně vidět, aby nám připomínalo zesnulého a dobra, která prokázal. Chceme pamatovat i na to, aby se cítil dobře na své pouti k existenci předků. Musíme své mrtvé vidět, abychom je mohli skutečně ožezet, naprosto a bez omezení. Jen tak ulevíme svým srdcím s konečnou platností od žalu. Jistě, ne po každém mrtvém se žádá, aby chodil. Dědeček zemřel na misijním pahorku, tedy na cizím území. Byl stařešinou a vůdcem s velikou mocí a měl by byl raději zemřít doma. Jedinou možností korigovat smrt tak důležité osoby, když k ní dojde na nesprávném místě, je, aby mrtvý šel domů. A po ukončení pohřebního obřadu se tělo uloží do hrobu.

Dědečkovy oči se upíraly na cosi v jiném světě, tvář a tělo bez výrazu. Ze všech zúčastněných byl on očividně tím, koho se dění týkalo nejméně. Lidé, stojící před vchodem, mu udělali místo a on vstoupil do stavení. Když jsem se ohlédl, všiml jsem si, že dav pod stromy povstal a s úctou sledoval dění. Celé prosné pole bylo pestře poseto muži a ženami v modrých, bílých, žlutých, rudých a černých oděvech, a přicházelo jich pořád víc.

Zatímco jsem ještě žasl nad barevným hemžením, vrátil mne dědeček trhnutím ruky do přítomnosti. Dal se zase do chůze. Vešli jsme do jeho pokoje. Petrolejová lampa šfíla slabé žluté světlo, které jen sem tam jasněji zaplálo ve vánku, pronikajícím otvorem ve stropě. Když se dědeček pohnul směrem k loži, působilo to komicky i tragicky zároveň. Svými ztuhlými pohyby a téměř strašidelným výrazem obličeje působil úctyhodně, ale zároveň i jaksi nezúčastněně. Když došel k nízkému loži, předklonil se. Zdvihl levou nohu a postavil ji váhavě na vyvýšení, jako v pochybách, zda to dělá správně. Najednou se odrazil – a stál na posteli. Trochu zápasil o rovnováhu, pak se otočil a hleděl ke dveřím. Zřejmě pozoroval hlouček, který ho následoval do pokoje. Ale ve skutečnosti nedošlo ke kontaktu očí, neboť dědeček už existoval v prostorech mimo život. Tělesně sice ještě mezi námi, ale ve skutečnosti už ve světě duchů.

Otec přistoupil k dědečkovi a vzal mu z ruky hyení ocas, zatímco dva silní muži dědečkovi podpírali záda. Dědeček se jejich pažím odevzdal a oni ho s patřičnou péčí uložili na lůžko. Zase to vypadalo tak, jako by ležel v hlubokém spánku. Znejistěn touto náhlou nehybností jsem se tázavě rozhlížel kolem.

Zástup venku rychle vzrůstal. Mezitím jsem si musel říct, že tu asi něco nehraje. Před víc než 24 hodinami mě nechal dědeček pohlédnout do budoucnosti. Teď ale klidně spal a zdálo se, že mu je úplně jedno, co se kolem něj děje.

Těch pět nebo šest mužů, kteří nás doprovázeli do dědečkova pokoje, se teď čile zaměstnávalo. Někteří dávali zase do pořádku dýně a plechovky v pokoji, jiní připravovali medicínu nebo spalovali aromatické rostliny.

Otec znovu zmizel, ale slyšel jsem ho mluvit ke skupině stařen, které stály u vchodu k pokoji. „Připravte všechno na stolování a ohřejte vodu. Pospěšte, všechno musí být hotovo před večerním chladem.“

Vrátil se k dědečkovi a sňal z něj zbývající oděv. Pak jeho tělo pomalu a pečlivě masíroval. Jeden z mužů přinesl hliněný hrnc s pěnovou tekutinou, v níž byl nůž s dvěma ostřími. Otec držel dědečkovi hlavu, zatímco další muž mu holil bílé vlasy. Navlhčoval jedno místo sněhobílé lebky za druhým a vlasy vyholil. Potom prameny vlasů posbíral a předal je dalšímu muži, stojícímu vedle něj, který je podal třetímu a tak dále, až jsem je ztratil s očí. Holení šlo jen velmi pomalu. Když byly všechny vlasy pryč, vložil holič nůž zpět do hrnce a pronesl slova smuteční formule. Dýně a nádoby v místnosti odpověděly tím, že o sebe zařukaly.

V tom okamžiku vstoupily do místnosti ženy. Přistavily ohromný hliněný džbán s teplou vodou a tři další hrnce prostřední velikosti. Jeden obsahoval rovněž vodu, druhý koření, a třetí prosnou mouku. Bez slova opustily ženy opět místnost. Muži odnesli hrnc s teplou vodou k dědečkovu úmrtnímu loži. Smísili vodu s třemi různými kořeny a dvěma tekutinami z dýní a pečlivě tělo omývali. Dědečkova poslední očista vyžadovala nekonečně mnoho času. Zatímco se s ním namáhali, zpívali muži slavnostně sborem, a sice jakýsi rodopis. Pamatuji si ještě pár jmen, a později jsem pochopil, že patřila mým prapředkům.

Potom muži pronesli modlitbu za mrtvé. Jiní, kteří předtím nezpívali, začali ódu na duchy, kteří neznají smrti. Tito duchové žijí v podsvětí, ve vzduchu, ve vodě a v ohni. Úctyplné hlasy mužů, které žalně a chvějivě prostupovaly atmosféru, byly doprovázeny jinými hlasy od

vchodu. Nejvíce se do srdce vrýval zpěv žen. Muži, kteří ho slyšeli, vyraželi krátké *sanwéi*, což v naší řeči znamená „ó otče.“ Pronikavé hlasy žen se pozdvihovaly jako krátké dýky a skutečně bodaly do srdce. Působily, že nám všem v hrdle cosi vězelo, slzy vstupovaly do očí a mrazilo nás. Plakal jsem také, ale ne proto, že dědeček byl mrtvý – měl jsem doposud jen velmi matnou představu o tom co „mrtvý“ znamená – nýbrž protože tyto zpěvačky tak žalostně bědovaly, že mi konečně začalo svítat, že se musela udát nějaká tragédie.

Najednou byla místnost jakoby zahalena temnou dekou, silnou a těžkou, jen sem tam se to žlutavě zablesklo a zatřpytilo. Za zpívajícími hlasy se dalo vnímat neustálé mumlání, monotónní bručení, které pronikalo z dýní a džbánů. Narážely na sebe, jakoby pohybovány šňůrami, na nichž byly upevněny. Dál jsem slyšel zvuk pochodujících nohou, které ťapaly a dupaly všude v malé místnosti. Temnota se prohloubila a byla přímo hrůzostrašná. Dupot nohou teď zazníval i ze střechy domu, a malé kousky špíny, padající se stropu, ukazovaly, že se střecha prohýbá pod vahou malých těl. Uvnitř se neviditelný nárudek dorozumíval pronikavými výkřiky a se skřeky pobíhal sem a tam. Přitom narážel na neviditelné předměty, které s hlasitým hlomozem padaly na podlahu. Hluk se stal přímo nesnesitelný.

Najednou se všechno kolem mě začalo točit. Měl jsem pocit, že stojím na voru, který se bezcílně točí a točí. Na voru bylo asi půl tuctu starých lidí, každý z nich můj dědeček, a všichni si ze mě dělali legraci. Hlasitě se smáli, aniž by poslouchali, co se jich ptám. Snažil jsem se přesto s nimi mluvit, ale mé rty nechtěly formulovat otázky, které jsem měl na jazyku. Nakonec vor vystoupil vysoko do vzduchu a s posledním zabráním se ponořil do prázdnoty jako kosmická loď. Přemožen hrůzou jsem nahlas vykřikl. Zmatek ihned ustal a já viděl, jak se otec nade mnou starostlivě naklání a ptá se: „Všechno v pořádku?“ Ležel jsem vedle dědečka na posteli. Oblékli ho tak, jak se oblékají mrtví. Užasle jsem se ptal sama sebe, co se se mnou stalo.

Zpěváci, omývači a holiči ukončili tajuplné činnosti a přešli k neméně záhadnému počínání. Proměnili dědečkův pokoj v kuchyni, v níž všechno probíhalo naopak. Hliněný hrnec si klidně vařil na stropě, dnem ke střeše. Nad ním – z našeho pohledu – tančil ohniček na trojhranném ohništi. Jeho hranice vyznačovaly kameny střední velikosti, z nichž každý mohl vážit dobrých deset kilo. To všechno – ohniště, oheň, kameny, hrnec a voda – se vznášelo jako zázrakem pod dřevěným stropem. Pod tímhle závratným ohništěm připravovali muži četné přísady, potřebné pro pokrm mimo zemskou přitažlivost.

Byl jsem fascinován hrncem s vařící vodou, stojícím hlavou dolů. Všechno mi to připadalo jako žert. Nikdy jsem nic takového neviděl a ani dědeček mi o tom určitě nic nevyprávěl.

Jeden z mužů nasypal mouku do vaničky s vodou, v níž se žlutě třpytila bylinná směs, pečlivě to zamíchal a vymrštil vzhůru k vařícímu hrnci. Místo toho, aby obsah spadl na zem, poslouchal zde jiný zákon. Přistál ve vařící vodě, která vyšpláchla na dřevo stropu. Každý se staral o své úlohy, nestaraje se o to, jak divně to vypadá. Bylo to, jako by pracovali v čarovném kruhu, který se vysmíval přírodním zákonům, zapojení do podivného spiknutí proti Velkému Pánu vesmíru.

Brzy se v hrnci vařila tuhá masa, která bublala a syčela jako vulkán. Páry plnily celou místnost. Muž, který sypal mouku do vařící vody, uchopil prkno, *vuul*, a vrazil je do syčící, tuhé kaše v obráceném hrnci. Míchal jím, nejprve po směru, pak proti směru hodinových ručiček. Další muž vedle něj přitom sypal rovnoměrně suchou mouku z koše do hrnce. Prosný koláč v hrnci pomalu nabýval na velikosti, tloustl a sílil, a míchání bylo stále obtížnější. První muž se už potil, při každém pohybu se mu napínaly svaly. Teď sténal on i koláč unisono.

Když byl první muž hotov, položil svůj *vuul* na podlahu vedle druhého muže, vzal dvě chňapky proti žáru, uchopil hrnec a vši silou a se zadržným dechem táhl. Hrnec chvíli odporoval, pak ale povolil a zřít se ze stropu. Muž ho rychlým pohybem ve vzduchu otočil a postavil ho zpříma, aby obsah nemohl vytéci. Nádoba i obsah teď stály jistě na podlaze, aniž by utrpěly újmu. Hned nato udělal jiný muž tentýž otáčivý pohyb naopak s jiným, napůl vodou naplněným hrncem. Nový hrnec vystoupil do vzduchu, opsal tvar písmene U mezi podlahou a stropem a pak se usadil, dnem napřed, na stropní ohniště. Než se voda začala vařit, nasypal do ní muž ještě trochu mouky a nějaké koření.

Přidal také sušené opičí maso a nespočet medicín. Mezitím se rozděloval prosný koláč. Část koláče se postavila vedle dědečkova úmrtního lože, ostatní porce se daly do menších hrnců a rozdělily ženám, které čekaly venku u vchodu. Když byla omáčka v druhém hrnci hotová, sundali ho muži dolů stejně jako ten první. I omáčka byla rozlita do hliněných hrnců a rozdělena, a větší porce se postavila vedle dědečkova úmrtního lože.

Teď přistoupili kuchaři a otec k dědečkovi a usedli kolem kouřícího jídla. Otec opět vytáhl strašný hyení ocas a vložil ho dědečkovi do levé ruky. Dědeček po celou dobu spal, nedotčen ničím, co se v pokoji dělo. Teď se najednou vzpřímil, jako uštknut hadem nebo vymršten nárazem. Otevřel oči a upřel je ke stropu.

Otec řekl: „Otče, vstaň, poslední pokrm je hotov. Pojez s námi tento pokrm, jenž posílí tělo a duchu dá bdělost. K předkům se necestuje s prázdným žaludkem. Je to dlouhá cesta, obtížná cesta. Pojez s námi, co jsi v životě nikdy nechtěl postrádat.“

Dědeček neodpověděl. Jen se pomalu napřimoval, až seděl rovně. Tázavě pohlížel zleva doprava, zprava doleva, jako by si prohlížel pokoj, a pak neživé oči sklopil na mísu před sebou. Všichni napjatě mlčeli. Vedle dědečka stála tykev s teplou vodou. Vstrčil do ní pravou ruku a myl si ji, zatímco levou držel nadále hyení ocas. Pak si vzal kousek prosného koláče, namočil jej do omáčky a dal ho k ústům.

Pět párů očí sledovalo pozorně každý jeho pohyb. Všiml jsem si, že jídlo mizelo, nežli dospělo k ústům. Bylo absorbováno neviditelnou silou, dříve než se stačilo dotknout rtů. Nikdo nic neříkal ani se nezdál být nějak překvapený, proto jsem přestal na dědečka civět. Po příkladu ostatních hostů jsem začal také jíst. Měl jsem dost velký hlad, že bych zhltl celou pečenou opici a několik litrů omáčky. Jedli jsme mlčky, jak to vyžaduje dagarský obyčej: „Ústa, která jedí, nemohou být ústy, která mluví.“

Dědeček ukončil jídlo jako první. Nechal ruku spočívat chvilku na stehně, pak ji zase vnořil do tykve a myl si prsty. Trvalo to docela dlouho. Zdálo se, že skutečně nemá naspěch. Když byl hotov, následovali ostatní muži jeho příkladu. Všichni si umyli ruce, a já jsem směl dojíst zbytky. Přitáhl jsem si k sobě oba hrnce s drahocenným obsahem. Všichni mi přihlíželi, a aniž by padlo jediné slovo, pochopil jsem, že si musím pospíšet.

O roky později, když jsem byl starší, jsem teprve pochopil, co jsem tenkrát viděl. Vaření ve stavu beztlíže byl tajný obřad, který se konal jen když zemřel vůdce mimořádného postavení. V den dědečkovy smrti jsem ten obřad viděl poprvé a naposledy, neboť se změnami kmenového života se vytratil i tento obyčej, snad spolu s tajemstvím samým. Dnes je legendou. Pro všechny, kteří tenkrát byli svědky *satulmo*, jak se obyčej nazývá, je smutné, kolik se toho mému národu ztratilo a kolik toho ještě v budoucnu upadne do zapomnění.

Příprava jídla v oblasti opačné přitažlivosti byla symbolickým jednáním, symbolickým pro říši, do které velcí branou smrti vstupují. S opuštěním těla se dědeček vymkl zákonům tělesného světa. Proto mohl přijmout a strávit pouze jídlo, připravené podle zákonů nové říše, již teď obýval. V přírodě existují tajné rostliny, které mají neuvěřitelné kouzelné síly. Díky použití těchto rostlin, známých jen léčitelům nebo mužům a ženám, kteří jsou ve styku s velkou medicínou

matky Země, byli naši kuchaři schopni vytvořit na krátkou dobu bez-
tížný prostor.

Slunce právě zapadalo. Usedlost se černala muži a ženami, děvčaty a chlapci, kteří se scházeli ze všech směrů kmenové oblasti, aby prokázali Bakhyemu, mému dědečkovi, poslední poctu. Jedl jsem teď chvatněji. Mísy byly záhy prázdné a jeden z hostů je odstranil. S plným břichem jsem vzhlédl k hranici, na níž se uvařilo takové vydatné jídlo. Ale na stropě se už nedala objevit ani stopa hranice, ohniště nebo ohně.

Slunce mezitím zašlo za horu, a rosa smrákání chladila vzduch. Vítr ustal, čas zadržel dech, jako by na něco čekal. Otec, který na chvíli zmizel, se teď znovu objevil v obřadním oděvu. Jeho široce se vzdouvající bavlněný přehoz byl zhotoven šikovnými krejčími. Na krku byl ozdoben kruhovým krokodýlím vzorem, každý z krokodýlů měl v zubech ocas zvířete před sebou. Na prsou byl přehoz protkán mocným zvěrokruhem, symbolem kosmogonie našeho kmene. A jako by to ještě nestačilo, aby to otci propůjčilo vzezření mocného čaroděje, byly vidět velké našité medicínské kruhy. Dole byl oděv poset různobarevnými hvězdami, takže otec vypadal ještě impozantněji. Pod přehozem, končícím na kolenou, vyhlížely hrozné kalhoty, jejichž lem byl ozdoben krásnými ornamenty. Byly dole tak těsné, že jsem se tázal, jak mohl otec dostat nohy do nohavic. Na nohou měl pár moderních, světle voskovaných bot, které se v soumraku leskly. Tento celý oblek byl korunován těsnou tradiční čepicí, podobnou západnímu baretu. Přes záda si otec přehodil medicínský váček z antilopí kožešiny, naplněný mušlemi kauri.

Když otec vstoupil do dědečkovy místnosti, stáli všichni v slavnostním očekávání. Chtěl jsem rovněž vstát, ale nemohl jsem, protože jsem se tolik najedl. Naštěstí jsem ani nemusel, protože v příštím okamžiku už všichni odešli a nechali otce a mě s dědečkem o samotě. Otec poklekl vedle dědečka, který stále ještě seděl, vzal jakýsi bílý prášek a rozprášil jej do vzduchu. Jako většina kouzelných substancí páchl i tento prášek příšerně. Myslel jsem, že se udusím, ale otec jako by se v tom zápachu cítil teprve opravdu ve svém živlu.

„Tady jsem,“ řekl tiše.

Při těch slovech dědeček otevřel oči, které byly od ukončení jídla zavřeny, sevřel pevněji hyení ocas a řekl, aniž by pozdvihl hlas: „Už

je načase. Vkládám úděl rodiny do tvých rukou. Musím už sice jít, ale budu pořád zde. Z říše mrtvých ti mohu pomoci ještě lépe než doposud. Budu dokonce zároveň tam i tady, protože už nemám maso. Synu, přišel čas, aby ses stal vůdcem, studnou moudrosti. Je ti uloženo bdít nad tímto kmenem mužů a žen. Spi jen je-li to nezbytné. Jez jen je-li to nezbytné. Bdi nad osudem Biriforů. Štěstí této rodiny leží ve tvých rukou.“

Zatímco hovořil, měnil se dědečkův hlas. Zpočátku temný a sytý, postupně se ztenčoval, byl ostřejší a jako by se stále více vzdaloval. Hovořil, aniž by pohyboval rty, bez doprovodných gest či zvláštních akcentů. Ale v jeho slovech tkvěla nepopíratelně veliká síla. Když mluvil, žhnula z vrcholku jeho hlavy záře, nejprve žlutá, pak zelená, a rozprostírala se celým pokojem. Nádoby s medicínou na sebe začaly znovu narážet, jako by jimi pohybovala neviditelná ruka. Hlasy duchů, jakoby z velké dálky z hlubin za dědečkem, potvrzovaly důrazně jeho slova. Na otcově tváři se zračil krajní úžas. Se svráštělým čelem sklonil pokorně hlavu a odevzdal se hlasu, který k němu promlouval.

Po krátké odmlce dědeček pokračoval. „Můj synu, zachoval jsem si smysl pro čest a pravdivost a víru v naši tradici. Vyrůstal jsem ve stínu svatých kmenových a rodinných rituů, a jako mladík jsem se horlivě snažil osvojit si, co jsem se naučil ve škole otců. Přebíral jsem stále více úloh, stále intenzivněji jsem se nasazoval, abych mohl být rodině k službám. Nikdy bych si nemyslel, že budu schopen takového nasazení. Naše rodina se momentálně nachází na vrcholu štěstí. Naše jméno, Birifor, je dalece známo, dokonce v zemích za velkou řekou. Mysli proto na to, že čím vyšší vzestup, tím bolestivější pád. Udržuj štěstí a čest rodiny na úrovni, na nichž jsem je udržoval já. To je to nejmenší, co můžeš udělat: nepřipust', aby naše rodina poklesla. Nech mě být ti nablízku a spolupůsobit s tebou. Kdybys někdy nevěděl, jak dál, zjevím se ti ve snu a promluví k tobě.“

A ještě něco, co musíš vědět a přijmout. Tvé zkušenosti s novým věděním, které sem přinesli běloši, ti budou k velkému užitku. Ale je nebezpečné na ně přistoupit a jejich věděním se zabývat. Jedno z nebezpečí je, že zapomeneš. Kdyby měla znalost jejich cest znamenat, že zapomeneš ty své, prosím, abys vztahy s nimi přerušil. Ale nemám za to, že to dospěje tak daleko. Naopak mám za to, že tvůj vztah k nim se pro nás změní v pozhánání. Díky výsadnímu vztahu k nim ukážeš ostatním rodinám kmene, že pes s kočkou mohou žít spolu v pokoji.

To je důvod, proč musíme naši rodinu otevřít nové éře, která dolehla na celou černou rasu. Musíme naše děti přivykat opatrně vánku,

který ze Západu vane. Kdo ví, možná, že náš medicínský váček bude už zítra bohatěji naplněný.

Vstupujeme do času experimentů. Nesmíme sedět s rukama v klíně a pasivně se poddávat ohrožení cizinci. Pošleme své děti k těm lidem, hledejme řešení našich problémů. Přišla doba pro nalezení nového smyslu, pro nové vize, nové boje. Mysli na to! Bylo to tvé pošetilé podřizování se, které tě stálo ženu a tři děti. Teď už nesmíš zůstat pasivní, tvé zkušenosti musejí nést ovoce. Nechť začne válka proti našemu nepříteli mírovou smlouvou. Ukážu ti inteligentní cestu, jak se utkat s problémem, jehož dosah v plném rozsahu ještě nechápeme. Skončil jsem. Žij blaze!“

Dědeček domluvil. Mlčení viselo těžce v místnosti. Jak domluvil, přestal působit jako životní vzpruha rodiny. Zástup venku se ještě rozrostl, a hustá příkrývka temnoty postupně přemohla šero smrákání. Na krátký okamžik poklekl otec ještě němě před dědečkem. Pak se zdvihl, vzal mu kouzelný ocas z ruky, přitiskl ho zpět na polštář a opustil pozpátku místnost.

Byl sotva venku, když se tichý vzduch naplnil hlukem. Příšerný výkřik z mnoha hrdel se pozdvihl z naší usedlosti, šířil se jako oheň a dolehl ke každému uchu v doslechu. Okamžitě bylo slyšet i tóny pohřebního xylofonu ze střechy našeho domu. Dva ostré tóny, krátce po sobě, sledovány stejným rytmem v oktávě, pak dlouze držený tón, sdělovaly poselství: „Veliký náčelník, Bakhye, se dnešního rána vydal na velkou cestu... žíví truchlí.“ Téměř ve stejném okamžiku převzal tyto tóny další, vzdálenější xylofon.

Vyběhl jsem do dvora, přitahován mocným hlukem. Ženy bédovaly jako zasažené děsivým neštěstím, moje matka nejhlasitěji ze všech. V doprovodu půl tuctu starších žen běhala zoufale sem a tam, jako kráva, kterou do ucha píchla včela. Stařeny jí následovaly, kamkoliv šla nebo běžela v souladu se sílením a opadáním svého bédování. Její křik působil na ženy kolem nakažlivě. I já jsem plakal, přemožen matčinou bolestí. Ale nikdo mě v mém žalu nepodporoval. S bezmocným pláčem jsem běžel před usedlost. Tam to vypadalo ještě bouřlivěji. Stovky lidí vyjadřovaly soustrast s rodinou Biriforů, každý po svém.

Někteří muži svou bolest doslova vyštěkávali, některé ženy však dokázaly jen šeptat, a nikdo jim při tom všeobecném nářku nerozuměl. Nejlepšími nádobami bolesti byly skutečně ženy. Jejich žaloby vycházely z hloubi hrdel a vzestupovaly vysoko vzhůru jako magické plameny, aby se ve vzduchu jako kouzlem zase rozplynuly. Ale okamžitě začaly nářky znovu, pronikavěji než předtím, a bylo to, jako by se od-

rážely od nebeské klenby a při pádu k zemi prorážely vzduch. Jako tělesné bytosti padaly výkřiky k zemi, vážně a pomalu, a zdálo se, jako by vyčiňovaly nevděčné zemi za to, že jim vyrvala milovaného člověka. Při všech dagarských pohřbech dochází k takovým propuknutím truchlivosti. Ale tento nářek byl větší než vše, co kdo doposud zažil. Myslím, že všechny ženy si vzpomínaly na dědečkovu štedrost. Mnohé z nich žily jen díky jeho pomoci, a to si uvědomovaly. Truchlily nad jeho ztrátou, a protože nevěděly, co jim zítřek bez něho přinese.

Pod dvousetletým baobabem, uprostřed prosného pole, se pomalu shromažďovali muži a ženy kolem dvou xylofonů a bubnu. Dědečkův pohřební obřad započal.